

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**  
**Кафедра історії та суспільних дисциплін**

Реєстраційний № \_\_\_\_\_

**Кваліфікаційна робота**  
**ІСТОРІЯ с. ЕСЕНЬ МІЖ 1938-1944 рр.**  
**ЗОКРЕМА СТОСОВНО МІСЦЕВОГО ЄВРЕЙСТВА**

**ГІДІ РЕГІНА-АГОТА**

Студентка 4-го курсу

Освітня програма: Середня освіта (Історія)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

**Самборовські-Нодь І. І.**

**доктор філософії у галузі історії,  
кандидат історичних наук, доцент**

Завідувач кафедраю:

**Чотарі Ю. Ю.**

**доктор філософії у галузі історії,  
кандидат історичних наук, доцент**

Робота захищена на оцінку \_\_\_\_\_, «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 202\_ року

Протокол № \_\_\_\_\_ / 201\_

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

**Кафедра історії та суспільних дисциплін**

**Кваліфікаційна робота**

**ІСТОРІЯ с. ЕСЕНЬ МІЖ 1938-1944 рр.  
ЗОКРЕМА СТОСОВНО МІСЦЕВОГО ЄВРЕЙСТВА**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студентка 4-го курсу

**Гіді Регіна-Агота**

Освітня програма: Середня освіта (Історія)

Науковий керівник: **Самборовскі-Нодь І. І.**

доктор філософії у галузі історії,  
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Молнар Д.Е.**

доктор філософії у галузі історії,  
доцент

Берегове  
2021

## **II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

**Történelem és Társadalomtudományi Tanszék**

### **ESZENY TÖRTÉNETE 1938–1944 KÖZÖTT, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HELYI ZSIDÓSÁGRA**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

**Készítette: Hidi Regina-Ágota**

4. évfolyamos hallgató

**Képzési program: Történelem**

**Témavezető:**

**Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya**

történelemtudományok kandidátusa

PhD, docens

**Recenzens:**

**Molnár D. Erzsébet**

PhD, docens

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. РОЗДІЛ. Нариси історії села Есень до 1941 року.....	7
1.1. Розташування та нариси історія села до 1938 року.....	7
1.2. Поселення після першого віденського арбитража .....	11
II. РОЗДІЛ. Ситуація єврейського населення краю після першого віденського арбитража .....	13
2.1. Поширення нового законодавства на місцеве єврейське населення .....	13
2.2. Вплив II-го єврейського закону на населення краю та села .....	14
2.3. Набрання чинності III-го та IV-го єврейського закону.....	14
2.4. Положення т.з. „ <i>Ress</i> ” .....	16
III. РОЗДІЛ. Депортація та повернення .....	19
РЕЗЮМЕ.....	32
РЕЗЮМЕ НА УРКАЇНСЬКОЇ МОВИ .....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	34
ДОДАТКИ.....	38

# TARTALOM

<b>BEVEZETÉS .....</b>	<b>5</b>
<b>I. FEJEZET. Eszeny község vázlatos története 1941-ig .....</b>	<b>7</b>
<b>1.1. A falu elhelyezkedése és vázlatos története 1938-ig .....</b>	<b>7</b>
<b>1.2. A település az első bécsi döntést követően .....</b>	<b>11</b>
<b>II. FEJEZET. A vidék zsidó lakosságának helyzete az I. bécsi döntést követően ...</b>	<b>13</b>
<b>2.1. Az új törvénykezés kiterjesztése a helyi zsidóságra .....</b>	<b>13</b>
<b>2.2. A II. zsidótörvény hatása a vidék és a falu lakosságára .....</b>	<b>14</b>
<b>2.3. A III. és IV. zsidótörvény hatályba lépése .....</b>	<b>14</b>
<b>2.4. A <i>Ress</i> rendelet .....</b>	<b>16</b>
<b>III. FEJEZET A deportálás és visszatérés .....</b>	<b>19</b>
<b>ÖSSZEFOGLALÓ .....</b>	<b>32</b>
<b>РЕЗЮМЕ (ÖSSZEFOGLALÓ UKRÁN NYELVEN).....</b>	<b>33</b>
<b>FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE .....</b>	<b>34</b>
<b>MELLÉKLETEK .....</b>	<b>38</b>

## BEVEZETÉS

Szakedolgozatom témája: Eszeny község története 1938–44 között, különös tekintettel a helyi zsidóságra. *Témaválasztásom oka*, hogy foglalkoztam már a holokauszt kérdésével Kárpátalján, mely során rájöttem, hogy a témában még nagyon sok fehér folt van, melyek tisztázásra szorulnak. Emiatt döntöttem úgy, hogy szülőfalum egykori zsidó lakosainak a történetét próbálom feltárni. A holokauszt – ahogyan egyébként több esemény is –, az emberiség történelme folyamán meghatározó tényező, mely bár tragikus, ismernünk kell. A történetek ismerete jelenükre is kihatással lehet, gondolkodásunkat, nézeteinket befolyásolhatja. Napjainkban is vannak még olyan állítások – mindazok ellenére, hogy már több mint hetvenöt éve történt – melyek hamisak, illetve homály, vagy kételyek fedik. Ahhoz, hogy tisztábban láthassuk a múltat, minél több, többszörösen alátámasztott tényt kell megismernünk és feltárnunk.

*Kutatásom objektuma* maga holokauszt, ám a *kutatás tárgya* a jelenlegi Kárpátalja egykori zsidó lakosságának elhurcolása, különös tekintettel az eszenyi zsidóságra.

*Munkám célja*, bemutatni azokat az eseményeket, folyamatokat, melyek Magyarországon az 1944-es deportálásokhoz vezettek, mely a jelenlegi Kárpátalja egykori zsidó lakosságára is érvényes volt. Az első bécsi döntést követően, miután Kárpátalja ismét Magyarországhoz tartozott, az itt élő zsidó lakosokra is érvényesek lettek a kirekesztő törvénykezések. Az eszenyi zsidóság ugyancsak elszenvedte a visszacsatolással járó következményeket, s ezek hatása kerül feltárássra. Közvetlen célom feltárni a község egykori zsidó lakosainak a valósághoz legközelebb álló helyzetét a visszacsatolást követően, valamint a deportálásokat megelőzően és követően.

A munkám során (kitűzött céljaim elérésének érdekében) a következő *kutatási módszereket* alkalmaztam: elsősorban a munka objektumában eddig született szakirodalmat tanulmányoztam, melyek a zsidókérdéssel foglalkoztak. Ahhoz, hogy a jelenlegi Kárpátaljára, s a községre tekintve is a valósághoz legközelebb álló tényeket közölhessek, szintén több szakirodalom tartalmi feltárássára volt szükség.

A kutatás tárgyában elsősorban publikálatlan források, dokumentumok feltárássára került sor, amelyek a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Részlegén találhatóak: a 42. Fond (*Az ungvári közigazgatási kirendeltség iratai*), a 45. Fond (*Ung vármegye alispánjának iratai*), illetve a 47. Fond (*Ung vármegye főispánjának iratai*), valamint az 53. Fond (*A kárpátaljai területi kormányzói biztosának iratai*). A levéltári kutatás eredményeként felhasználtam még az 1301. és 1448. Fondokat, melyek címe *Eszeny község iratai*. Az eszenyi zsidóságra vonatkozó adatokat szintén a levéltári kutatások eredményeként sikerült feltárni, illetve a világhálón található internetes adatbázis segítségével (*Degob – Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság*) eszenyi holokauszt túlélők visszaemlékezését is felhasználtam. A kutatás témájának pontosabb kifejtéséhez

segítségemre volt még a Holokauszt Áldozatainak és Hőseinek Izraeli Emlékhatósága által Yad Vashem Intézet internetes adatbázisa, valamint a *Книга скорботи України. Закарпатська область* gyűjtemény 6. kötete, melyekben megtalálható az Eszenyből elhurcoltak névsora. A holokauszttal rengeteg történész, kutató és tudós is foglalkozott már hazai és nemzetközi szinten egyaránt, s jelenleg is folyamatosan újabb és újabb munkák jelennek meg a témáról. Ennek ellenére szükség van a téma további, mikrotörténeti kutatására, hiszen vannak még feltáratlan területei, illetve tisztázásra szoruló kérdései.

Munkám során elsődleges *szakirodalmi forrásaim voltak*, Bibó István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* című munkája, illetve Randolph L. Braham: *A népiirtás politikája. A Holokauszt Magyarországon* című könyve, Tóth Gábor: „*Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó*” *deportálások Kárpátalján a második világháború idején* című szintézis-dolgozata. Az elkészítés során több tanulmányt is felhasználtam még, melyek a *Századok* című folyóiratban jelentek meg. Ezek azonban csak töredékei a felhasznált irodalomnak. Munkám megírásához xy darab használtam fel, melyek tételes felsorolását a *Felhasznált irodalom* jegyzékben találhatók.

A szakdolgozat tudományos innovációja abban rejlik, hogy tudományos szempontból először került feltárássra egykori eszenyi zsidóság helyzete az elhurcolásokat megelőzően, s a deportálást követően, illetve a megtalált visszaemlékezések során az, hogyan élték át, mire emlékeztek az eseményekből.

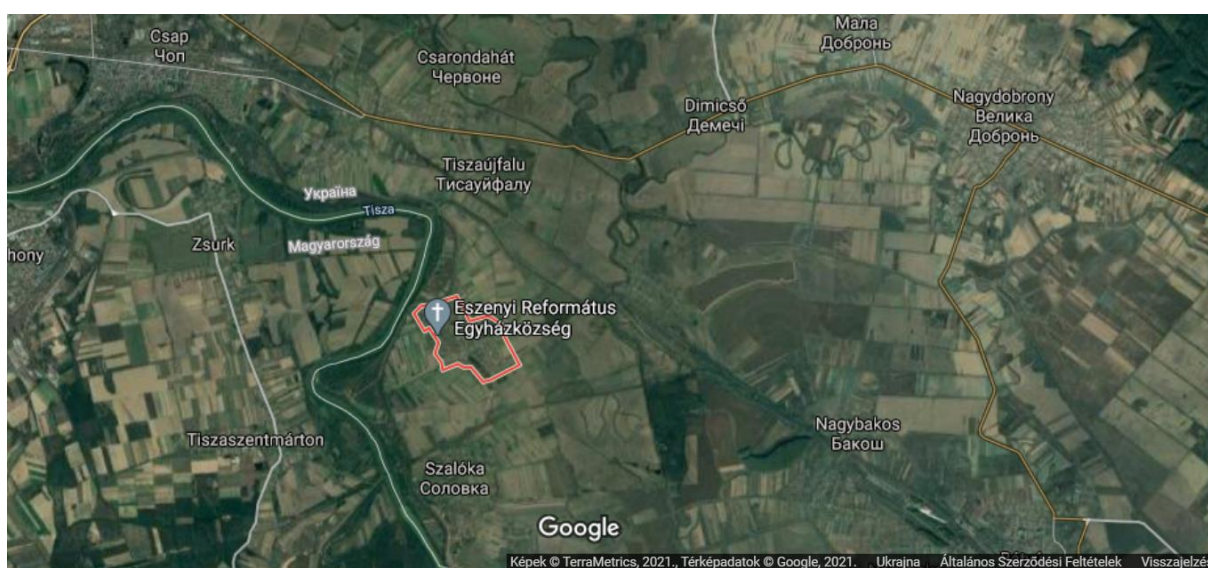
A dolgozat szerkezetileg a következő elemekből áll: bevezetés, három fejezet, összefoglaló, három melléklet. 30 oldal szöveget, öt térképet, négy képet és két táblázatot tartalmaz. A felhasznált irodalomlista 36 címegegyeséget tartalmaz, melyből 9 darab digitális adatbázisból, hat darab levéltári fond és négy interjú.

# I. FEJEZET

## ESZENY KÖZSÉG VÁZLATOS TÖRTÉNETE 1938-IG

### 1.1. A falu elhelyezkedése és vázlatos története 1938-ig

Eszeny szó szerint a kanyargó Tisza partján fekszik, s jelenleg Ukrajna egyik legnyugatibb csücske.



1. térkép: Eszeny elhelyezkedése a térképen<sup>1</sup>

Eszeny elhelyezkedése és a község története is sokat változott az idők folyamán. Az első említés 1248-ból származik, egy összeírásban tűnt fel, mint „Terra Ezen”<sup>2</sup> a Becse-Gergely nemzetség birtoka volt. Ezt az állítást Soós Kálmán nem tartotta hiteles állításnak és szerinte a megcáfolhatatlan írásos bizonyíték a Lónyai uradalom határjárásának 1270-es oklevele. 1283-ban Simon, a Baksa-nemzetség őse megvásárolta Eszenyt. Fiai birtokainak védelmére a Tisza partján földvárszerű erősséget építettek. Ennek a maradványait a helyiek „Kastély-dombnak” nevezik. A monda egyébként Bocskai István korától kezdve Magyarország több, különböző vidékein is megjelent, a helyiek „Miczbán monda”-ként ismerik, mely a következő településeket említi: „Lónya, Szalóka, Eszeny, Ásvány, Csap, Szürte, Telek.”

<sup>1</sup> Googlemap

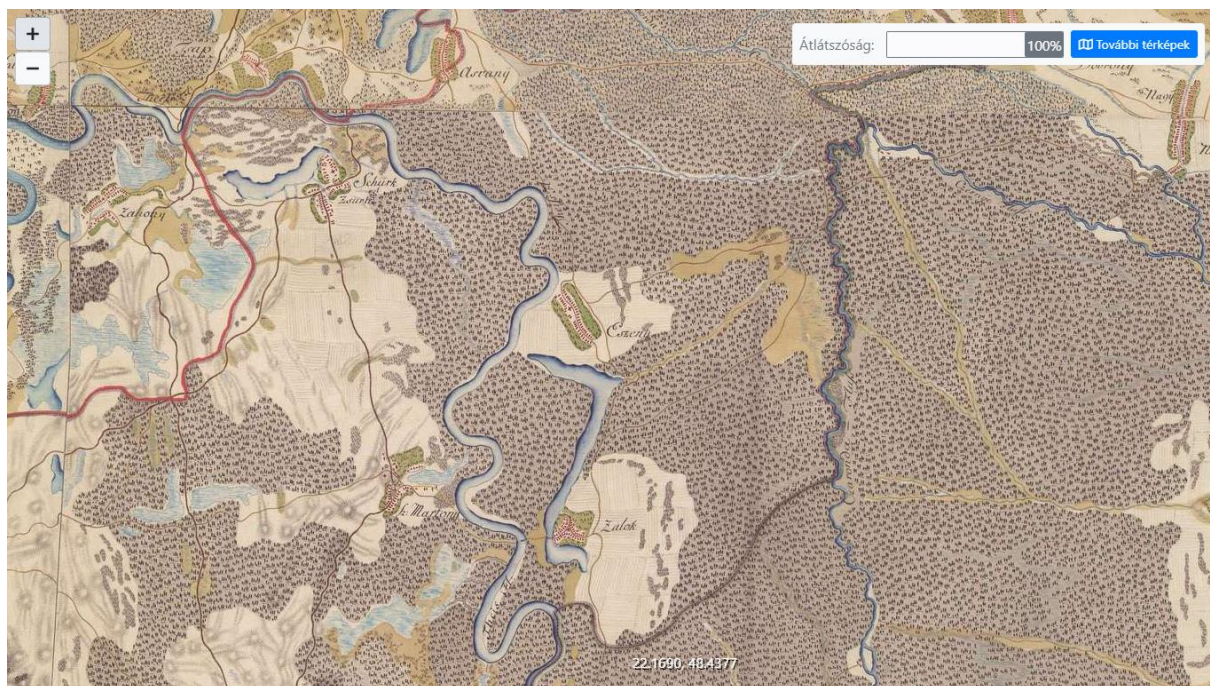
<sup>2</sup> Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár-Budapest, 1993. 192.



Valójában Simon leszármazottjai vették fel a birtokukat képező falvak nevét, és ezeknek a családoknak az őseivé váltak: Eszenyi, Csapy, Szürtey, Ráthy, Lónyay. Teleki stb. A falu 1329-ben az Eszenyi-családé lett.<sup>34</sup>

A mai temető helyén 1270-ben, más állítások szerint 1356-ban<sup>5</sup> a kastélytól néhány száz méterre pálos barátok telepedtek meg. Ezen a helyen Szent Fülöp és Jakab apostolok tiszteletére kolostort alapítottak.<sup>6</sup> A Pálos-kolostor kisebb-nagyobb nehézségekkel és sikerekkel a XVI–XVII. századig állt fenn, maradványait mára elnyelte a föld.

A település 1340-től az addigi Ung vármegye helyett Szabolcs vármegyéhez került, majd a XV. század második felétől Eszeny Zemplén vármegyéhez tartozott. Még a század elején a Csapy-ak (Csapy család) engedélyt kapott Eszeny és Szentmárton közötti valamennyi rév használatára,<sup>7</sup> ez azonban a XVIII. század végén már feltehetőleg nem létezett. Az első katonai összeírás már nem jelöli ezt.



## 2. térkép: Eszeny az első katonai összeírás térképén (1783-85) (tőle északra Ásvány, délre Zalok (mai Szalóka))<sup>8</sup>

A települést 1653-ban Nyáry Pál lánya, Krisztina örökölte meg, általa pedig az Esterházyak tulajdonába került. A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) Eszenyt is érintette, hisz Bíró Pál,

<sup>3</sup> Kovács Sándor: *Kárpátaljai útravaló*. Budapest, 1999. 63-64.

<sup>5</sup> Uo.

<sup>6</sup> Kovács Sándor: *Eszeny-egy falu a kanyargó Tisza mentén.*, Budapest, 2018.26.

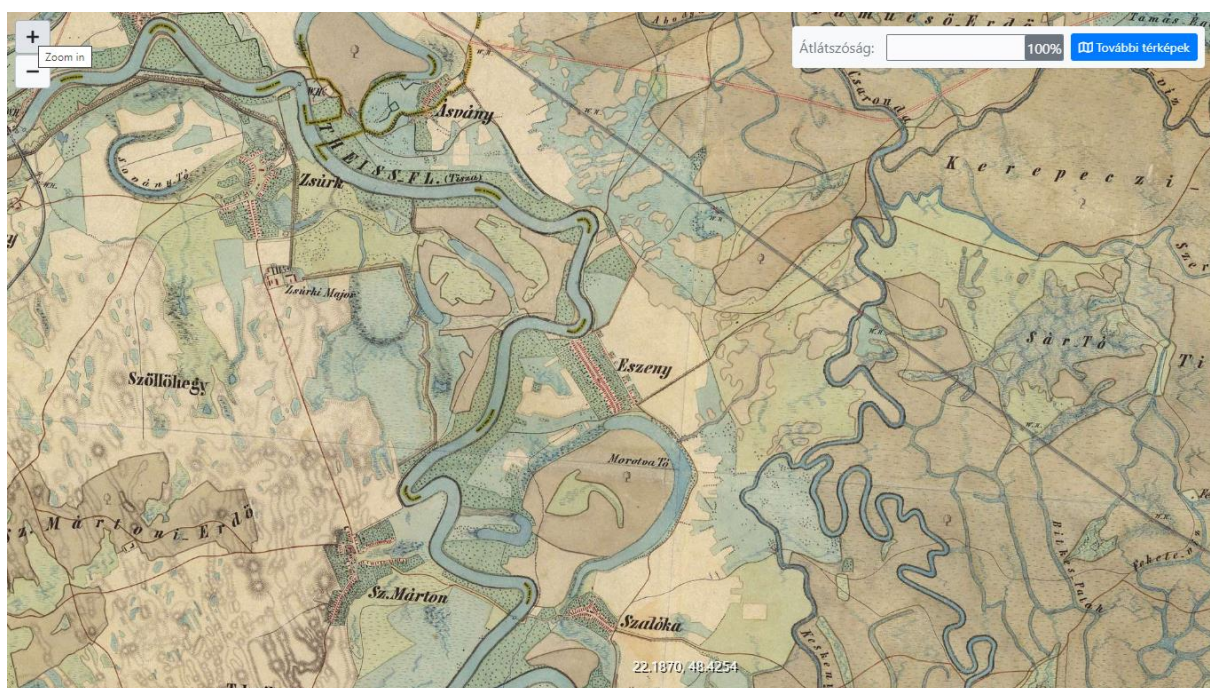
<sup>7</sup> Uo.,30.

<sup>8</sup> <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hungary/?bbox=2465046.389054256%2C6166270.618050522%2C2501411.305260929%2C6177736.172293299&layers=147> 2021. 01.19.

Juhász János, Kovács János lovasként, Andor Kiss István, Balla Miklós, Bíró Márton, Csonka János, Csonka Pál, Orosz Miklós és Teleki Árpád pedig gyalogusként vettek részt a harcokban. Emléküket a községháza bejáratánál elhelyezett faragott emléktábla őrzi.

Az 1784-es népszámlálás adatai szerint Eszeny birtokosa Ormos Imre volt, a faluban 82 ház volt, s 95 család élt, a lakosság létszáma 460 fő, ebből 89 nemes.<sup>9</sup>

Vályi András munkájában a falut a következőképp mutatta be: „*ESZÉNY. Magyar falu Szabolcs Vármegyében, birtokosai Ormos, és más Urak, lakosai katolikusok, és reformátusok, fekszik Fényes Litkéhez nem messze, 's filiája, a' Kis Várdai járásban, Tisza partyához közel, határja jó termékenységű, tulajdonságai olly formák, mint Döge falujának, első Osztálybéli.*”<sup>10</sup> Fényes Elek pedig a következőket írta a településről: „*Eszény, Szabolcs vármegyei magyar falu, a Tiszán tul, Beregh vármegye szomszédságában: 22 romai, 12 görög katolikus., 670 református, 24 zsidó lakos, református anyateplommal, termékeny határral, erdővel...*”<sup>11</sup> A második katonai felmérés alapján látható, hogy Eszenyben nőtt a lakosok, a házak száma, illetve megfigyelhető az is, hogy egy új utca kezd létrejönni. Az előző térképhez viszonyítva itt már Morotva-tóként van feltüntetve a néhány éve kiszáradt tó.



### 3. térkép: Eszeny a második katonai összeírás térképén (1806-69)<sup>12</sup>

<sup>9</sup> Központi Statisztikai Hivatal: Első magyarországi népszámlálás (1784-1787). Budapest, 1960. 158-159

<sup>10</sup> <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/e-8267F/eszeny-82737/>, 2021. 01. 19.

<sup>11</sup> <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/fenyos-elek-magyarorszag-geographiai-szotara-84F88/e-859AE/eszeny-85A46/>, 2021. 01. 19.

<sup>12</sup> <https://mapire.eu/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2471589.6001759637%2C6169954.061932835%2C2488302.826911402%2C6174909.800030815>, 2021. 01.19.

Az 1873-as helységnévtár adatai szerint Eszenyben 184 ház volt és 1434 lakos.<sup>13</sup>

Az 1881-es népszámlálás adatait tekintve láthatjuk, hogy 1495 lakossal és 246 házzal rendelkezett, a lakosság jelentős hányada (1423 fő) magyarul beszélt, 1263 fő helvét evangélikus (értsd: református), 120 katolikus vallású, 111 pedig izraelita vallású volt.<sup>14</sup> Ez évben döntöttek két zsilip megépítéséről, melyet végül 1888-ban sikerült befejezni.<sup>15</sup>

A falu és a benne élő lakosság növekedése, fejlődése az 1869 és 1887 között készült úgynevezett Harmadik Katonai Felmérés térképén is jól látható:



4. térkép: Eszeny a harmadik katonai összeírás térképén (1869-1887)<sup>16</sup>

Az 1892-ben készült Helységnévtár adatai alapján megtudhatjuk, hogy a község (Eszeny) „kis községnek” számított, melyhez Kis-Eszeny telep tartozott. A falu Szabolcs vármegye Tiszai járásához tartozott a maga 274 házával. A falu lakossága ekkor 1626 fő, melyből 1623 magyar, 1421 evangélikus református, 84 izraelita, 82 görög katolikus, 39 pedig a római katolikus vallás híve volt.<sup>17</sup>

<sup>13</sup> Kovács S. i.m. 2018. 33.

<sup>14</sup> [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1881\\_02/?pg=255&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1881_02/?pg=255&layout=s)

A magyar korona országaiban az 1881.év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. Az országos magyar királyi statisztikai hivatal. Budapest, 1882. 256-257

<sup>15</sup> Kovács S. i.m. 2018. 33

<sup>16</sup> <https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-thirdsurvey/?layers=160%2C166&bbox=2470811.2267254386%2C6168291.049519231%2C2496589.6145146145%2C6175934.752347748> 2021.02.03.

<sup>17</sup> [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1892\\_helysegnevtar/?pg=505&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1892_helysegnevtar/?pg=505&layout=s)

A magyar korona országainak helységnévtára. Az országos magyar királyi statisztikai hivatal. Budapest, 1882. 506-507

Év	összesen (fő)	magyar ajkú (fő)	evangélikus református (fő)	katolikus		izraelita felekezetű (fő)
				görög- katolikus (fő)	római katolikus (fő)	
1881	1495	1423	1263	120		111
1892	1626	1623	1421	82	39	84
1900	1779	1776	1527	63	91	91
1910	2013	1947	1643	127	139	97
1941	2526	2044	1763	248	129	90

1. táblázat: Eszeny felekezeti megoszlása a népszámlálási adatok alapján

1900-ban készült népszámlálás azt mutatja, hogy a lakosság létszáma 1779 fő, melyből 1776 magyar anyanyelvű. A vallási összetételt tekintve 1527 fő református, 91 fő izraelita, szintén 91 fő római katolikus és 63 fő görög katolikus vallású volt. A községben található lakóházak száma ekkora 304-re nőtt.<sup>18</sup>

Az 1910-ben készült népszámlálás alapul véve láthatjuk, hogy a község lakossága 2013 fő, melyből 1947 magyar anyanyelvű, 39 német. Vallási megoszlás tekintve református 1643, római katolikus 139, görög katolikus 127 fő, 97 pedig izraelita. A házak száma 319.<sup>19</sup>

Az 1914-ben kitört első világháború idején a monarchia seregében eszenyi katonák is harcoltak, s 25 eszenyi férfi esett áldozatul.<sup>20</sup>

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni „békediktátum” értelmében Eszeny Csehszlovákia kötelékébe került. A Csehszlovák fennhatóság idején kezdődött a ruszinok betelepítése, s ez Eszeny határait is érintette. Szomszédságában létrehoztak telepésfalvat, Szernyehát-ot (mai Petrivka/Kis-Eszeny). Ezek a telepítések azt a célt szolgálták, hogy felbontsák a térség magyarlakta többségét.<sup>21</sup>

## 2.1. A település az első bécsi döntést követően

A cseh uralomnak az I. bécsi döntés vetett véget, amikor is a területet ismét Magyarországhoz csatolták, autonómiát kapott, s ezek az események jelentős változásokkal jártak Kárpátalja és az ott élő zsidóság életében egyaránt.<sup>22</sup> 1938. október 9-én megalakult Kárpát-Ukrajna ruszin kormánya, melynek élére Bródy Andrást, majd Volosin Ágostont nevezték ki.<sup>23</sup> Kárpátalja Magyarországhoz való csatolásával itt is érvénybe léptek a zsidóellenes rendeletek és törvények.

<sup>18</sup> [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1900\\_01/?pg=365&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=365&layout=s)

A magyar koronai országainak 1900.évi népszámlálása, Első rész. A magyar királyi statisztikai hivatal. Budapest, 1902. 366-367

<sup>19</sup> [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1910\\_01/?pg=375&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=375&layout=s)

A magyar szent korona országainak 1910.évi népszámlálása. A magyar királyi központi statisztikai hivatal. Budapest, 1912. 376-377

<sup>20</sup> Kovács S. i.m. 2018. 35.

<sup>21</sup> Szakál Imre: *Földkérdés és telepítéspolitika Kárpátalján az első csehszlovák köztársaság időszakában (1919-1938)*. Debreceni Egyetem, 2015, 59.

<sup>22</sup> Prepuk Anikó: *A zsidóság Közép- és Kelet-Európában a 19-20. században*. Debrecen, 1997, 262.

<sup>23</sup> Tóth Gábor: *„Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” deportálások Kárpátalján a második világháború idején*. Ungvár, 2009. 8.

Aztán Magyarország németek általi megszállása immár Kárpátalja megszállását is jelentette: 1944. március 22-én vonult be Ungvár területére a német katonaság, a kormányzói biztos ekkor Tomcsányi Vilmos Pál volt.<sup>24</sup>

A falu lakossága türelmetlenül várta a magyar közigazgatás bevezetését. A bevonulás előtt néhány nappal az eszenyi lakosok egy része magyar zászlót tűzött a harangház kis ablakába, azonban a faluban tartózkodó cseh csendőrök lelőtték onnan. 1938. november 10-én Eszeny ujjongva üdvözölte a Magyar Szent Koronához való visszatérést. A templom bejárata előtt a magyar honvédek tiszteletére díszkaput állítottak, és nagy ünnepséget tartottak, amelyen felszólaltak a falu előkelőségei.<sup>25</sup>

A visszacsatolt felvidéki területeken közigazgatási reformokat hajtottak végre, körjegyzőségeket hoztak létre. Ilyen volt az eszenyi körjegyzőség is, amelyhez tartozott még Szalóka, Tiszaágtelek valamint Szernyhát. Székhelye Eszeny. Községi körjegyzőnek Ruttkai Ernőt nevezték ki.<sup>26</sup> Az 1940-es új közigazgatási beosztás szerint Eszeny községet az Ung vármegyei Ungvári járáshoz csatolták. Az 1941-es népszámlálás adatai szerint Eszeny összlakossága 2 526 fő, melyből 1763 fő református felekezetű, 291 fő görögkeleti, 248 görög katolikus, 129 római katolikus, 90 fő pedig az izraelita közösség tagja.<sup>27</sup>

1941. május 25-én a templom előtt közadakozásból, más községekhez hasonlóan, az első világháborús hősök emlékművét avatták fel. Az emlékkő két oldalára márványba vésve felkerült a háború 25 eszenyi áldozatának neve.

---

<sup>24</sup> Uo.

<sup>25</sup> Kovács S. i.m 2018. 37.

<sup>26</sup> Belügyi Közlöny, 1939. 9. sz. 3.p.

<sup>27</sup> Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Budapest, 2000. 119.

## II. FEJEZET

# A VIDÉK ZSIDÓ LAKOSSÁGÁNAK HELYZETE AZ I. BÉCSI DÖNTÉST KÖVETŐEN

### 2.1 Az új törvénykezés kiterjesztése a helyi zsidóságra

Darányi Kálmán – aki 1936-ban lett magyar miniszterelnök – terjesztette a képviselőház elé 1938. április 8-án a „társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatásosabb biztosításáról” szóló törvényjavaslatát, amelyből később az ún. első zsidótörvény lett. Ennek célja, hogy 20%-os arányra csökkentse le az izraelita vallású személyeket az üzleti és értelmiségi pályákon, mindezt öt év alatt tervezte elérni.<sup>28</sup> A törvénytervezetet ellen sem a képviselők, sem a felsőházi tagok jelentős része nem tiltakozott, s nem utasította el Horthy kormányzó sem. Csupán annyi változtatás történt, hogy a törvény hatálya alól mentesültek a háborúban elesett katonák árvái és özvegyei, valamint a hadirokkantak.<sup>29</sup>

A már fent említett I. bécsi döntés a kárpátaljai magyarság számára egy örömteli, már-már euforikus pillanat volt, hisz az 1920-as trianoni „békediktátum” utáni elszakadás megszűnt, s ismét az anyaország teljes értékű állampolgárai lehettek. A visszacsatolt területeken élő magyar lakosság egy része azonban, pontosabban a zsidó lakosság már nem ily kitörő lelkesedéssel méltatta a visszacsatolást, hisz Csehszlovákiában nem volt megkülönböztetés, diszkrimináció, a Magyarországhoz való visszacsatolással azonban az itt élő zsidóságra is érvényesek lettek a zsidóellenes törvénykezések. *„A visszacsatolást követően a faluban magyar katonák jelentek meg, előtte Csehszlovák katonákat csak Ungváron a városban láttunk, a faluba azok soha nem jöttek.”*<sup>30</sup> A zsidó lakosoktól elvették az iparüzési és kereskedelmi engedélyeket, mellyel több ezer ember megélhetése vált kétségessé. Az érintetteknek így az új helyzetben is helyt kellett állni: *„Földművelésből próbáltunk megélni, sokkal nehezebb volt, hisz csak ennyiből nem lehetett megélni...”*<sup>31</sup> Meg kell említenünk azt is, hogy nem csupán az első zsidótörvény lépett életbe a visszacsatolt területeken, hanem az 1920-as Numerus clausus törvény is, amely úgy korlátozta az egyetemekre és főiskolára felvett izraelita hallgatók létszámát, hogy az lakosságon, társadalmon belüli arányukkal egyenlő legyen.<sup>32</sup> Ennek értelmében több izraelita fiatal nem tanulhatott tovább, vagy a tanulmányikat folytatató hallgatóktól megvonták a jogviszonyt.

<sup>28</sup> A törvényt közli: Magyar történelmi szöveggyűjtemény, I. köt. i. m. 289–291. Közli: Romsics Ignác: A numerus clausustól a holokausztig. *Századok*, 148. évf., 6. sz. 2014. 1339.

<sup>29</sup> Uo., 1349.

<sup>30</sup> USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod

<sup>31</sup> USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod

<sup>32</sup> Romsics i.m. 2014. 1343.

## 2.2 A II. zsidótörvény hatása a vidék és a falu lakosságára

Az első zsidó ellenes törvény után 1939-ben kiadták az ún. második zsidótörvényt, melynek értelmében az izraelita lakosság számára 20%-os arányt engedélyeztek az üzleti életben, 12%-t az értelmiségi pályákon s 0%-t az állami alkalmazottak körében. Ez a törvény az előzővel ellentétben már nem vallási, hanem faji alapon határozta meg azokat, akik zsidónak minősültek. Tehát minden olyan állampolgár, akinek szülei vagy szülei közül az egyik fél, valamint nagyszülei vagy azok közül ketten az izraelita valláshoz tartoztak zsidónak minősült. 1942 végéig ez a törvény csaknem 220 ezer magyar állampolgárt fosztott meg addigi megélhetését biztosító munkájától.<sup>33</sup>

1939. november 13-án Dr. Rauch Károly, Ung vármegyei főügyész felszólította Szabó Kálmán és Heimlich Béla eszenyi lakosokat, mivel hogy nem tettek eleget az 5270/39 miniszterelnöki rendeletnek – *a visszacsatolt felvidék területén a lakás és más helyiség bérletére, valamint haszonbérleti jogviszonyra vonatkozó jogszabályok hatályának kiterjesztéséről*.<sup>34</sup> Ugyanis be kellett volna mutatniuk a haszonbérleti szerződéseiket, s mivel ezt nem tették meg, az a folyó évben (1939) megszűnt. Nyolc napot kaptak arra, hogy ingatlanaikat visszaadják a községnek, különben bírósági eljárás indult volna ellenük. Öt nap elteltével elsőként Heimlich Béla tett eleget a felszólításnak, majd Szabó Kálmán is végrehajtotta azt.<sup>35</sup>

## 2.3. A III. és IV zsidótörvény hatályba lépése

A zsidóság helyzete a II. világháború kitörése után tovább romlott. 1941-ben a törvényhozás újabb zsidóellenes intézkedést fogadott el: az 1941. évi XV. tc. a nürnbergi törvényekhez hasonlóan megtiltotta a zsidók és nem zsidók közötti házasságkötést és az azon kívüli nemi kapcsolatot is.

A zsidó ellenes rendelkezések rendkívül negatívan hatottak a kárpátaljai zsidóságra is, s nem volt ez másképp a falu zsidó lakosaival sem. A szigorítások alól néhányan megpróbáltak kibújni, vagy megszegték azokat, a Kárpát Híradó hasábjain olvashatjuk, hogy „*közérdekeket veszélyeztető cselekmények miatt főként zsidókkal van baj*”, s akiket szabálytalanságok miatt felelősségre vontak, azok eszenyi lakosok voltak. Köztük volt a már említett Heimlich Béla gazda, aki 4 q búzát, 2 q rozst, 4 q tavaszi bükkönyt, 3 q kölest és 6 q csöves kukoricát rejtett el. Ugyancsak községi lakos Jakubovics Ábrahámnál 10 liter petróleumot, 8 liter olajat és 11 karika cérnát találtak elrejtve. Fridmann Mártonnál 30 méter lámpabelet, 30 karika cérnát, két vég vásznat és több más elrejtett árut is találtak. A felsoroltak ellen eljárást indítottak.<sup>36</sup>

<sup>33</sup> Uo., 1349–1350.

<sup>34</sup> [https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK\\_RT\\_1939/?pg=946&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=946&layout=s) utolsó megtekintés: 2021. 04. 12.

<sup>35</sup> Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Fond 45. opisz 3., nr. 153., folio 1–6.

<sup>36</sup> Kárpáti Híradó, 1941, XVIII. évf. 217.sz. 83-84.

1942-ben megjelent a XV. tc., mely negyedik zsidótörvényként vonult be a köztudatba, ennek értelmében a már korábban meghatározott zsidónak minősülő személyek a törvény megjelenését követően nem vásárolhattak mezőgazdasági ingatlant, akik még korábban rendelkeztek földtulajdonnal, azoknak meghatározott időn belül le kellett mondaniuk ingatlanaikról, s átengedni az állam számára. Szintén ez évben törölték a bevett felekezetek közül az izraelita hitközséget.<sup>37</sup> A hadseregben is érvényesítették a törvényt: a zsidónak minősülőket megfosztották tisztii és tisztihelyettesi rangjuktól. A hadköteles zsidóknak fegyvertelen munkaszolgálatot kellett teljesíteniük, embertelen körülmények között, civil ruházatban.<sup>38</sup>

Az 1942:XV. tc. alapján megszerzett ingatlanokra lehetett jelentkezni. Több községben közhírré tették, hogy akik arra érdemesek, és a fizetési kötelezettségeknek eleget tudnak tenni, a közhírré tétetést követő nyolc napon belül jelentkezniük lehetett a községi elöljárónál, ha használati jogot akartak a legelőkből, azonban ha valaki késve jelentkezett, már nem fogadták el. Tudatni kellett, hogy a jelentkezés még nem ad igényt a földhöz jutáshoz, mivel a döntést majd, szabályok szerint a bizottságnak kellett eldöntenie, a rendelkezésre álló ingatlanok alapján. Az elöljáró feladata volt, hogy nyolc nap alatt minden jelentkezőről összeírási ívet készítsen, személyi és egyéb körülményeire tekintettel. Külön össze kellett írnia az elöljárónak azokat is, akik háborúban voltak, harci kitüntetések kaptak, illetve a hősi halált halt személyek fiú leszármazottait is külön ívbe jegyezte fel, még akkor is, ha nem jelentkeztek ingatlanért. Az ívbe az összeírás során szükséges volt saját észrevételeit is beírni. A jelentkezőknek a jelentkezéssel egyidejűleg létfontosságú volt megnevezniük községenként négy személyt/megbízottat, akik majd az ügyben képviselésük lesz. Megbízott az lehetett, akit a legtöbben ajánlottak. Az elöljárónak pótmegbízottakat is meg kellett jelölnie, illetve meggyőződnie arról, hogy megfelelőek.<sup>39</sup>

Eszeny községben is volt több nagybirtokos zsidó, akiket hátrányosan érintett az újabb törvénykezés, a falu lakossága már korábban is hangoztatta azt, hogy a falu határában lévő zsidó tulajdonú földterületekre igényt tartanak.<sup>40</sup> Ilyen földbirtokos volt Heimlich Béla méhész,<sup>41</sup> aki 140 katasztrális hold földdel rendelkezett<sup>42</sup>

Az 1942-es beszédési napló alapján az alábbi zsidó gazdákat érintette a törvénykezés: Fridmann Márton, Heimlich Márton, Heimlich Mór, Jakubovics Adolf, Jaubovics Dávid, Rosenbaum Bertalan, Rosenbaum Márton, Rosenbaum Zseni.<sup>43</sup> Az 1934-as kataszteri naplók összeírásai alapján pedig a következő zsidó lakosok szintén áldozatai lettek ennek a

<sup>37</sup> Romsics i.m. 2014. 1350–1351.

<sup>38</sup> Braham Randolph L.: *A népiirtás politikája. A Holokauszt Magyarországon*. Első kötet, Budapest, 1997. 330.

<sup>39</sup> Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), Fond 42. opisz 1., nr. 26., folio 1–3.

<sup>40</sup> Kárpáti Magyar Hírlap, 1943, XXIV. évf. 28. sz. 2.

<sup>41</sup> Magyar Mész, 1941, 62.évf. 6. sz. 105.

<sup>42</sup> Országos Mezőgazdasági Címtár, 1940-1941. évre. Budapest, 1940. 118

<sup>43</sup> KTÁL, Fond 1448. opisz 1., nr. 1., folio 1-33



törvénykezésnek: Heimlich Lőrinc, Kesztenbaum Márkusné Müller Hani, Lichtmann Hermann, Reismann Herman, Rosenbaum Lázár.<sup>44</sup> Az egyéni tulajdonosokon kívül az eszenyi izraelita hitközösség is rendelkezett földdel, illetve Heimlich Ábrahám, Leichtmann Hermanné Bárkány Terézia.<sup>45</sup>

A zsidónak minősített polgárok jogait és vagyonát korlátozó törvények és rendeletek többes célt szolgáltak. A numerus clausus óta a politikai elit azt a célt követte, hogy a zsidónak minősített magyar polgárok „felhasználásával, károsításával, elősegítsék a nem-zsidó magyarok érvényesülését”. Bibónál olvashatjuk: „...*ettől kezdve szokták meg a magyar társadalom széles rétegei azt – a parasztságot nem számítva, mert bár ők alkották a társadalom jelentős részét, nem foglalkoztak a zsidókérdéssel, sem mellettük, sem ellenük nem voltak –, hogy nemcsak munkával és vállalkozással lehet egzisztenciát alapítani, hanem úgy is, hogy valaki másnak a már kialakított egzisztenciáját kinézi magának, s aztán az illetőt feljelenti, nagyszülőit kikutatja, állásából kidobhatja, üzletét kiigényli, őt magát esetleg internáltatja, egzisztenciáját pedig birtokba veszi*”.<sup>46</sup>

Horthy Miklós a németek nyomására 1944. március 22-én leváltotta Kállay Miklóst. Helyére a németek Imrédy Bélát vagy Sztójay Dömét akarták, Horthy Sztójayt választotta, aki egykor katonája volt, mert úgy gondolta, megbízhatóbb és hűségesebb lesz, mint Imrédy. Azonban tévedett, mivel Sztójay kinevezését követően hozzálátott a zsidóellenes rendeletek és utasítások kiadásához.<sup>47</sup> Sztójay kormányzása alatt, mely öt hónapot fogalt magába mindazt megtette, amit a németek és a szélsőjobboldal már addig is követeltek, de aminek a Kállay-kormány több-kevesebb sikerrel mindaddig ellenállt.<sup>48</sup> A március 29-én kiadott miniszterelnöki rendelet értelmében április 5-étől minden 6 évesnél idősebb zsidó személynek (aki a faji alapú zsidótörvények definíciója alapján zsidónak minősült) 10x10 cm-es, kanárisárga, hatágú csillagot kellett viselnie otthonán kívül.<sup>49</sup> Ettől kezdődően minden zsidó magán viselte a megbélyegző szimbólumot, tehát mindenki számára láthatóvá vált a kirekesztettség.

## **2.4. Ress rendelet**

A 6163/1944. BM VII. res. rendelet mondatai sokatmondók: „*A m. kir. Kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendelem el, melynek eredményeként a zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani. Városokban és nagyobb községekben később a zsidóság egy része a rendészeti hatóságok*

<sup>44</sup> KTÁL, Fond 45. opisz 3., nr. 1650., folio 90-130

<sup>45</sup> KTÁL, Fond 1301. opisz 1., nr. 1., folio 3-23

<sup>46</sup> Bibó István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*. Múlt és jövő kiadó, Budapest, 2001. 20.

<sup>47</sup> Tarján M. Tamás: *Sztójai Döme kivégzése*. Elérhető:

[http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1946\\_augusztus\\_22\\_sztojaj\\_dome\\_kivegzese/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1946_augusztus_22_sztojaj_dome_kivegzese/) (2020.05.01.)

<sup>48</sup> Romsics I. i.m. 1352.

<sup>49</sup> Braham R.L. i.m. 501–502.

által kijelölt zsidóépületekben, illetőleg gettókban nyer elhelyezést”.<sup>50</sup> A rendelet szerint: „A zsidók összeszedését az alábbi sorrendben kell foganatosítani: kassai, marosvásárhelyi, kolozsvári, miskolci, debreceni, szegedi, pécsi, szombathelyi, székesfehérvári és budapesti csendőrkerületek, illetve ezek területén fekvő rendőrhatóságok felügyeleti területe, legvégül Budapest székesfőváros”.<sup>51</sup> Kárpátalján, vagyis a Kassai Csendőrkerület területén előbb kezdődött meg a zsidók gyűjtőtáborokba, gettókba terelése (április 15.), mintsem kiadták volna magát a gettórendeletet (április 28.).<sup>52</sup>

A tömeges deportálások megkezdése előtt még néhány technikai részletkérdést meg kellett oldani,<sup>53</sup> honnan szerezenek több százezer ember elszállításához elegendő vagon.<sup>54</sup> Fölmerült a gyalogmenet gondolata is, amit gyorsan elvetettek. Aztán jött az ötlet, amelyet Dieter Wisliceny, Eichmann jobb keze fogalmazott meg 1944 augusztusában: a Balkánon vannak vagonok bőven. Igaz, ezeknek a vagonoknak a többsége nem marhavagon volt, hanem elsősorban gabonaszállításra alkalmas kocsik. Tehát nem nyitott ajtósak, hogy levegőt kapjanak az állatok, hanem zárt ajtósak, amelyeknek csak a felső harmadában volt két kicsiny rácsos ablak.<sup>55</sup>

Az elszállítást megelőzően az első értekezletet május 12-én tartotta meg Ferenczy László Munkácson, az észak-erdélyi és a kárpátaljai csendőrkerületek, tehát az I-II. deportálási zóna közigazgatási csendőrségi és rendőrségi vezetőinek. Szerelvénnyenként átlagosan 3000 fővel, kocsinként pedig mintegy 70 fővel számoltak, csomaggal együtt. „2 napi kenyérrel el kell látni a szállítandókat, minden lélekre 40 dkg az adag a 2 napra.” – szöveg az utasítás. Hozzáteve: „Egyéb élelem elvitele tilos”.<sup>56</sup>

Felmerül a kérdés, hogy mit tudhattak az adott helyzetről, megelőző eseményekről a zsidó és nem zsidó emberek és hogyan reagáltak mindezekre. „Ha azt keressük, hogy a magyar nép mindezeket az akciókat hogyan fogadta, akkor különbséget kell tennünk. Ha azt a kérdést vetjük fel, hogy e tömeghangulat mögött ott volt-e vagy nem volt ott a magyar nép többsége, akkor mindenekelőtt arra kell vigyáznunk, hogy ilyen kifejezésekkel, mint a „magyar nép többsége”, ne űzzünk szemfényvesztést. A magyar nép többségét a paraszti társadalmi helyzet zártságában élő magyar szegényparasztság alkotta, mely egészben soha nem volt sem ellene, sem mellette azoknak a dolgoknak és ellentéteknek, amelyek a „messzi város” lakóit egymással szembeállították, s így volt a zsidótörvényekkel is. Ha azonban a magyar szegényparasztság e passzív közönyétől eltekintünk,

<sup>50</sup> Karsai László: A végső döntésképtelenség. *Századok*, 2014, 148. évf., 1. szám 194.

<sup>51</sup> Vádirat 1, 126. Közli: Karsai L. i.m. 2014. 194.

<sup>52</sup> 1610/1944. ME sz. rendelet a zsidók lakásával és lakóhelyének kijelölésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozása tárgyában. Budapesti Közlöny, 1944. április 28. Szövegét lásd: Vádirat 1, 244–250. Közli: Karsai L. i.m. 2014. 194.

<sup>53</sup> Uo., 195.

<sup>54</sup> Karsai L. i.m. 2014. 195.

<sup>55</sup> Molnár Judit: A zsidók utazásától korlátlan deportálásukig. *Századok*, 2014, 148. évf., 6. szám, 1359.

<sup>56</sup> A munkácsi értekezlet jegyzőkönyvét lásd: Csendőrtiszt a Markóban, 277–279. Közli: Molnár J. i.m. 1359.

akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a zsidótörvényhozás mellett, ha nem is egy világosan látható többség, de mindenesetre több tömegelő mutatkozott meg, mint ellene. A zsidótörvényhozás mellett megnyilvánuló eme tömeghangulat kétségtelenül súlyos tünete volt a magyar politikai fejlődés zsákutcájának, a vezető rétegek és tömegek politikai érettség hiányának s a minden ember politikai egyenlőségét és egyenlő emberi méltóságát valló európai eszmevilág elégtelen begyökerezettségének” – olvashatjuk Bibó meglátását.<sup>57</sup>

A magyarországi zsidó lakosok jelentős többsége még a deportálások kezdetén, vagyis 1944-ben sem tudták, hogy hová és miért deportálják őket.<sup>58</sup> Abban az esetben, ha a magyar politikai elitet vesszük górcső alá, hogy mennyire voltak tisztában a helyzettel, azt láthatjuk, hogy Horthy Miklóstól egész a zsidó vezetőségig már 1941–42-től teljes mértékben, pontosan tudták, hogy mi a németek célja, tisztában voltak azzal, hogy a zsidókra teljes pusztulás és megsemmisítés vár.<sup>59</sup> Mindezek tudatában mégis kiszolgáltatták egykori, teljes jogú állampolgáraikat, honfitársaikat a náci gyilkosok számára, s a biztos halál felé irányították őket. A zsidók számára megvolt a lehetőség arra, hogy kellően informálódjanak más országok zsidóságának a helyzetéről. A második világháború idejében megjelenő sajtó közölt olyan cikkeket, melyből alapvető információhoz juthattak volna.<sup>60</sup>

A politikai pártok egészen a német megszállásig aránylag szabadon működtek, s a képviselőházban a kormánypárt volt többségben. Megjelenhetett az ellenzéki pártoknak, nagyobb egyházaknak, köztük az izraelita hitfelekezetnek is a napi-heti és havi lapjai is. Bár 1939. szeptember 1-től a lapok a kiadást megelőzően egy katonai cenzúrán estek át, s így az is megtörtént, hogy egész bekezdéseket, vagy akár teljes terjedelmében törölték a cikkeket, sok esetben pedig napokra, hetekre tiltottak be napilapokat.<sup>61</sup> A magyar újságolvasók a nyilas Pesti Újság 1942. augusztus 11-én megjelenő számából viszonylag egyértelmű képet kaphattak a romániai és szlovákiai zsidók helyzetéről, „Ötszáz ezer zsidótól szabadult meg Románia” – címmel közölték a rövid hírt, a német sajtóra hivatkozva.<sup>62</sup> Figyelmeztető jel lehetett (volna) a zsidók számára a hírhedt zsidófalók, Endre László és Bakó László belügyi államtitkári kinevezése is. Endre 1944. március 31-én adott újság-nyilatkozatában egyértelműen a zsidókérdés radikális, gyökeres, végleges megoldásáról beszélt.<sup>63</sup>

Tehát nem a holokausztról szóló információk hiányoztak, hanem az erő, a képesség, a szándék, hogy ezeket a leginkább fenyegetett helyzetben lévők, a zsidók megértsék, megfelelően

<sup>57</sup> Bibó I. i.m. 18.

<sup>58</sup> Karsai László: A holokausztról szóló információk a magyar sajtóban, 1941–1944. *Századok*, 2014, 148. évf., 6. szám, 1365.

<sup>59</sup> Uo. 1365

<sup>60</sup> Uo. 1365.

<sup>61</sup> Uo. 1366.

<sup>62</sup> *Pesti Újság*, 1942. augusztus 11., 5. Közli: Karsai L. i.m. 1369.

<sup>63</sup> Uo.

értelmezzék és értékeljék, majd megfelelően reagáljanak.<sup>64</sup> „Hozzánk is eljutott, hogy mi történik a nagyvilágban a zsidókkal, de nem hittük el, az emberek nem hittek ezeknek a híreszteléseknek.”<sup>65</sup>

---

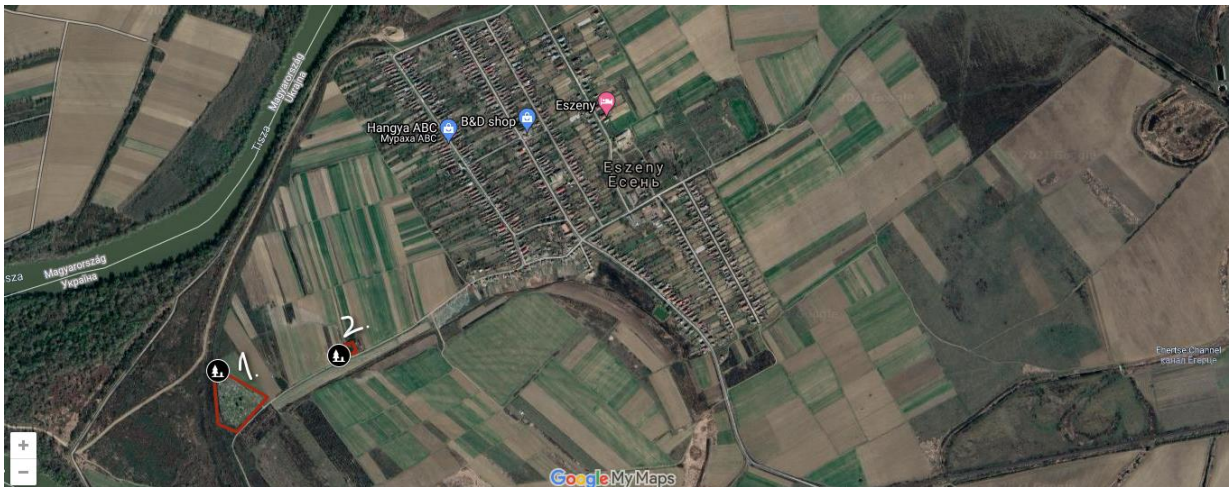
<sup>64</sup> Uo. 1373.

<sup>65</sup> USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod

### III. FEJEZET

## A DEPORTÁLÁS ÉS A VISSZATÉRÉS

Az eszenyi zsidósággal kapcsolatban talán az első, szemmel látható kiindulási pontot, melyből tudhatjuk, hogy egykoron éltek a faluban zsidók, az eszenyi izraelita temető szolgálhatja. Ez a temető, több más község zsidó temetőjéhez hasonlóan betonkapuval van körülhatárolva.



**5. számú térkép: Eszény község és temetői:  
1.–Eszény községi temető; 2.–Eszény izraelita temető**

A fenti térkép alapján jól látható, hogy az izraelita temető a községi temetőtől néhány száz méterre helyezkedik el. Mai állapotát tekintve a körbekerítettségén kívül elmondható róla, hogy a Heritage Foundation for Preservation of Jewish Cemeteries jóvoltából 2011–12 folyamán helyreállítási munkálatok zajlottak, mely során megtisztították az elburjánzott bokroktól és gáztól.<sup>66</sup>

<sup>66</sup> <https://www.hfjpc.com/cemetery/1964> 2021.04.28.



**1. számú fénykép: Eszényi izraelita temető kívülről**

A temető felújítása során, az alapítvány adatai szerint, 50 sírt sikerült helyreállítani. A kutatás közben ellátogattam az izraelita temetőbe, hogy meggyőződjek a valós, jelenlegi helyzetről. A temető látogatás idején 44 sírt találtam, melyek főként héber felirattal vannak ellátva. A sírok állapota nem egységes: van melynek csak a talpazata van meg, vannak töröttek, s van amely teljes egészben van. Két síron látható jól olvasható magyar írás, de olyan is található melyen egyáltalán nem látható az egykor bevéselt szöveg. A bekerített temetőben, a kapun belépve, két lépcső vezet a sírokhoz, illetve árok választja ketté: a jobboldalon több sír található, feltehetőleg itt több maradt épségben, ellentétben a baloldallal, ahol csupán egy épp síremlék található, két megmaradt talpazat és egy sír, melynek felsőrésze letört. A temető karbantartásával és felügyeletével egy helyi lakos van megbízva, s a kulcsot is ő őrzi. A helyiek elmondása szerint az az oka a kevés síremléknek, hogy még a múlt század során sokan megrongáltak és felhasználták azokat magánépítkezéseken.



2. számú fénykép: A temető jobb (felső) és bal (alsó) oldala, melyet egy árok választ el

A szemmel látható zsidó temetőn kívül másik ismertető, az írásban is alátámasztott és közölt tények és adatok. Az első fejezetben közölt adatok alapján látható, hogy az 1881-es népszámlálás már 111 izraelita lakost tartott nyilván Eszeny községben. Számuk az évek során változott, s az 1941-es adatok alapján a községnek 91 izraelita lakosa volt. Az 1944-es deportálás során a zsidók számáról nincs egységes, pontos adat. Az egyik forrás 69 főt<sup>67</sup> (lásd: 1. számú melléklet) tart nyilván, míg egy másik forrás alapján számuk 101 fő.<sup>68</sup> (lásd: 2. számú melléklet)

1944. április 4-én terv készült a gettósítás és a begyűjtés szakaszairól:<sup>69</sup>

1. A falusi illetve a kisvárosi zsidókat össze kellett gyűjteni és a zsinagógában, hitközségi épületekben elhelyezni.
2. A zsinagógába való összegyűjtést követően át kellett szállítani a nagyobb városokba, a megyeszékhelyen lévő gettóba.
3. A városi zsidókat is össze kellett gyűjteni, és egy külön, a várostól elszigetelt területre kellett őket szállítani, ami gettóként szolgált. Egyes városokban a gettót a zsidó

<sup>67</sup> Jad Vashem adatbázisa. Elérhető link: <https://yvng.yadvashem.org/>

<sup>68</sup> Книга скорботи України. Закарпатська область. 6 том. Ужгород: Карпати, 2008.

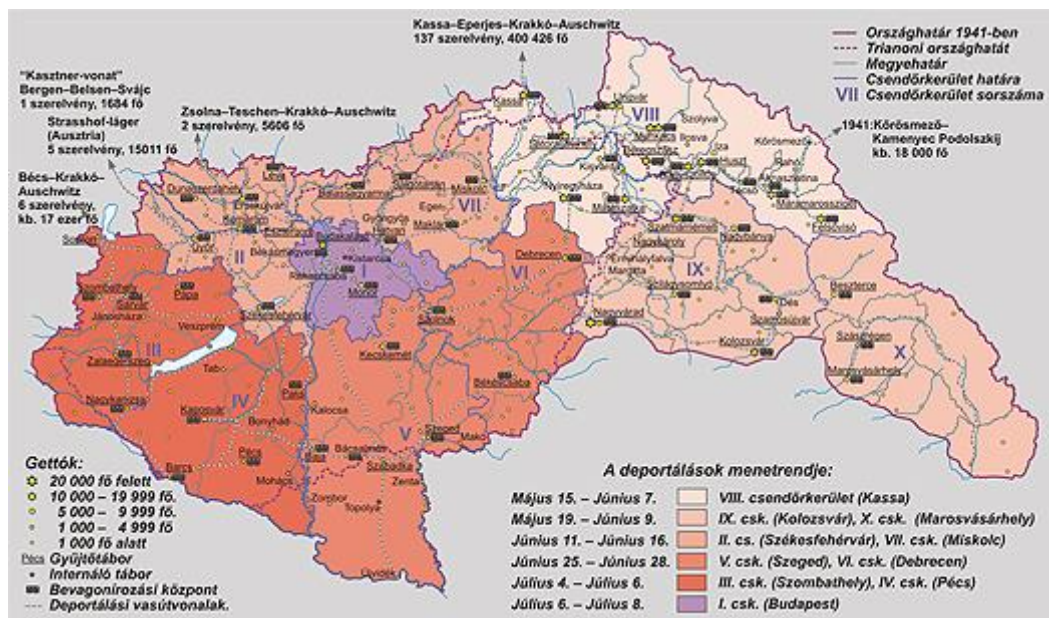
<sup>69</sup> Randolph L. Braham: A magyar holokauszt. 160-170. Közli: Tóth. G. i.m. 17.

negyedekben kellett létrehozni, máshol gyárakban, áruházakban, téglagyárakban vagy a szabad ég alatt helyezték el.

4. A zsidókat olyan helyre kellett összegyűjteni, ahol megfelelő vasúti eszközök voltak, annak érdekében, hogy gyorsan be lehessen őket vagonírozni, majd elszállítani.<sup>70</sup>

Mindegyik szakaszban átvizsgálták őket, amit a csendőrök és rendőrök hajtottak végre. A gettósítási és deportálási művelettervek hat, területileg meghatározott „tisztogatási akciót” irányoztak elő, azaz zónákat hoztak létre, amelyek jelezték a deportálások sorrendjét.<sup>71</sup>

- I. zóna – a VIII. (kassai) csendőrkerületben lévő zsidók – Kárpátalja és Északkelet-Magyarország.
- II. zóna – a IX. (kolozsvári) és X. (marosvásárhelyi) csendőrkerületben lévő zsidók – Észak-Erdély.
- III. zóna – a II. (székesfehérvári) és VII. (miskolci) csendőrkerületben lévő zsidók – Észak-Magyarország Kassától a Harmadik Birodalom határáig.
- IV. zóna – az V. (szegedi) és VI. (debreceni) csendőrkerületben lévő zsidók – Magyarországnak a Dunától keletre fekvő déli részei.
- V. zóna – a III. (szombathelyi) és IV. (pécsi) csendőrkerületben lévő zsidók – az ország Dunától nyugatra fekvő délnyugati részei.
- VI. zóna – az I. csendőrkerületben (Budapesten) lévő zsidók – a főváros és közvetlen környezete.<sup>72</sup>



<sup>70</sup> Uo.

<sup>71</sup> Tóth G. i.m. 18.

<sup>72</sup> Braham R. L. i.m. 559.

<sup>73</sup> [http://www.rubicon.hu/ma\\_files/a\\_magyarorszag\\_i\\_zsidok\\_a\\_szamok\\_tukreben\\_1.jpg](http://www.rubicon.hu/ma_files/a_magyarorszag_i_zsidok_a_szamok_tukreben_1.jpg) (2020.05.06.)



Az I. zónában a Vörös Hadsereg közeledése miatt is fontos volt az összegyűjtés gyorsasága. Valószínű, hogy emiatt is a területben több zsidó úgy gondolta, hogy összegyűjtésük érhető és elővigyázatosságból szükséges.<sup>74</sup> Az ungvári gettóban az a híresztelés járta, hogy munkára viszik őket, magyarországi tanyákra.<sup>75</sup>

Április 16-án, vasárnap, pészah első napján kezdődött meg a kárpátaljai és északkelet-magyarországi zsidók gettóba gyűjtése.<sup>76</sup> A csendőrkerületben 13 nagyobb gettót és bevagonírozási központot hoztak létre. Munkácson, Ungváron, Varjúláposon és Beregszászban gyűjtőtáborokat hoztak létre, a kijelölt gettók pedig a huszti, máramarosszigeti, kassai, mátészalkai, nyíregyházai, nagyszőlősi, sátoraljaújhelyi, kisvárdai és beregszászi gettók voltak.<sup>77</sup> Az összesedés a vidéki zsidósággal kezdődött a falvakban, tanyákon.<sup>78</sup>

Munkácson két gettót hoztak létre: az egyik a Sajovics-téglagyárban volt, 14 ezer zsidó számára, a másik gettót pedig a zsidó negyedben hozták létre, ahol nagyjából 13 ezren voltak. Május 15-én indultak az első vagonok, az utolsó pedig május 24-én.<sup>79</sup>

Ungváron szintén két gettót hoztak létre: egyiket a Glück-fatelepen, a másikat a Moskovics-téglagyárban, ahol megközelítőleg 14 327 zsidó volt.<sup>80</sup> A két gettóban összesen 16 697 fő zsidót zsúfoltak össze.<sup>81</sup> Április 25-én mindkét gettóba ellátogatott Endre László.<sup>82</sup> Endre László irányította a vidéki zsidóság deportálását, illetve a német és magyar hatóságok közötti együttműködés egyik meghatározó alakja volt.

Beregszászban a gettót a Kont- és Vály-téglagyárban, illetve az ún. Weisz-birtok gazdasági épületeiben létesítették. Megközelítőleg 10 ezer zsidót gyűjtöttek össze, akiket május 16. és 29. között deportáltak.<sup>83</sup>

Nagyszőlősen a zsidókat a zsinagóga és az ún. Magyar sor körüli négy utcában szedték össze. A gettóban 12–14 ezer összegyűjtött zsidó volt, akiket május 20. és június 3. között deportáltak.<sup>84</sup> Husztról 5 ezer zsidót szedtek össze. Técsőn közel 10 ezer zsidót zártak gettóba, akiket 1944. május 22-én kezdtek el deportálni.

A legtöbb gettóban a körülményeket leginkább a nyomorhoz lehetett volna hasonlítani: sok helyen nem volt megoldva a vízellátás, nem volt lehetőség a tisztálkodásra, óriási volt a

---

<sup>74</sup> Braham R.L. i.m. 560.

<sup>75</sup> 3497. jegyzőkönyv. MZSML DEGOB-jegyzőkönyvek. Közli: Kosztyó Gyula: Az ungvári zsidóság a vészkorszakban. *Betekintő* 2016/4.15.

<sup>76</sup> Uo., 563.

<sup>77</sup> Ságvári Ágnes: Holokauszt Kárpátalján 1941. *Múltunk* 1999/2. 27–28.

<sup>78</sup> Tóth G. i.m. 19.

<sup>79</sup> Braham R.L. i.m. 565-566.

<sup>80</sup> Uo.

<sup>81</sup> MNL OL K 774. 1944. 44. Közli: Kosztyó Gy. i.m. 8.

<sup>82</sup> Braham R.L. i.m. 566.

<sup>83</sup> Uo., 568.

<sup>84</sup> Uo.

túlzsúfoltság, járványok ütötték fel a fejüket (tífusz, vérhas, tetvek, stb.), sokaknak csak a szabad ég alatt jutott hely.

A legtöbb Kárpátaljai településhez hasonlóan Eszenyben is április 16-án kezdődött el a zsidó lakosok összegyűjtése. Klein Kálmán, eszenyi zsidó lakos, aki 1922-ben született a következőként emlékezett vissza az összegyűjtésre *„Nagyváradon voltam munkaszolgálatos, ahonnan március elején megszöktem, s hazamentem Eszenybe, de az állomáson a csendőrök elfogtak és elvittek a gettóba.”*<sup>85</sup> Klein, Friedman és Heimlich nevezetű izraelita elhurcolt nők azonos utat jártak be, olyannyira, hogy mindhárman eszenyiek voltak, s egész a felszabadulásig együtt élték át a szörnyűségeket. Visszaemlékezésük során a következőket mondták el *„Április 16-án kidobolták a faluban, hogy 50 kg csomagokkal a községi iskolában gyülekezzünk. Itt átvizsgáltak mindenkit, a pénzt, ékszereket, ezüstneműt be kellett szolgáltatni, a motozás nagyon alapos volt, mindenkit levetkőztettek. Még aznap éjszaka elvittek Csapra, ott a zsinagógában éjszakáztunk, majd Ungvárra vittek a téglagyárba.”*<sup>86</sup>

Fridman Ilona 1923-ban és Klein Ilona 1925-ben született eszenyi lakosok a következőképp emlékeztek vissza: *„Az iskolában megmotoztak mindenkit, s ha valakinél találtak valamit nagyon elverték. [...] Az ungvári téglagyárban négy hétig voltunk, majd elvittek Auschwitzba.”*<sup>87</sup>

Az eszenyi zsidókat tehát az ungvári téglagyárba gyűjtötték össze, melyben a legtöbb gyűjtőtáborhoz hasonlóan, embertelen körülmények uralkodtak. *„Nyitott barakkok voltak, volt akinek csak a szabad ég alatt jutott hely, volt aki ott aludt, ahol a téglákat szárították. Annyit adtak enni, hogy épp éhen ne halljunk, a kerítéseket örök őrizték, nem lehetett a kerítéshez menni, különben lelőttek volna.”*<sup>88</sup>

Az ungvári gettók kiürítését 1944. május 17-én kezdték el, s május 31-én hagyta el az utolsó transzport a várost, 16 168 zsidó lakost deportáltak ezen időn belül. A vagonokba annyi embert zsúfoltak be, amennyi csak fért, minden vagonba adtak két vödröt, az egyikben ivóvíz volt, a másik pedig „WC”-ként állt rendelkezésre.<sup>89</sup>

---

<sup>85</sup> Degob, 830. jegyzőkönyv. <http://www.degob.hu/index.php?showjk=830> 2021.04.26.

<sup>86</sup> Degob, 1224. jegyzőkönyv. <http://www.degob.hu/index.php?showjk=1224> 2021.04.26.

<sup>87</sup> Degob, 1776. jegyzőkönyv.

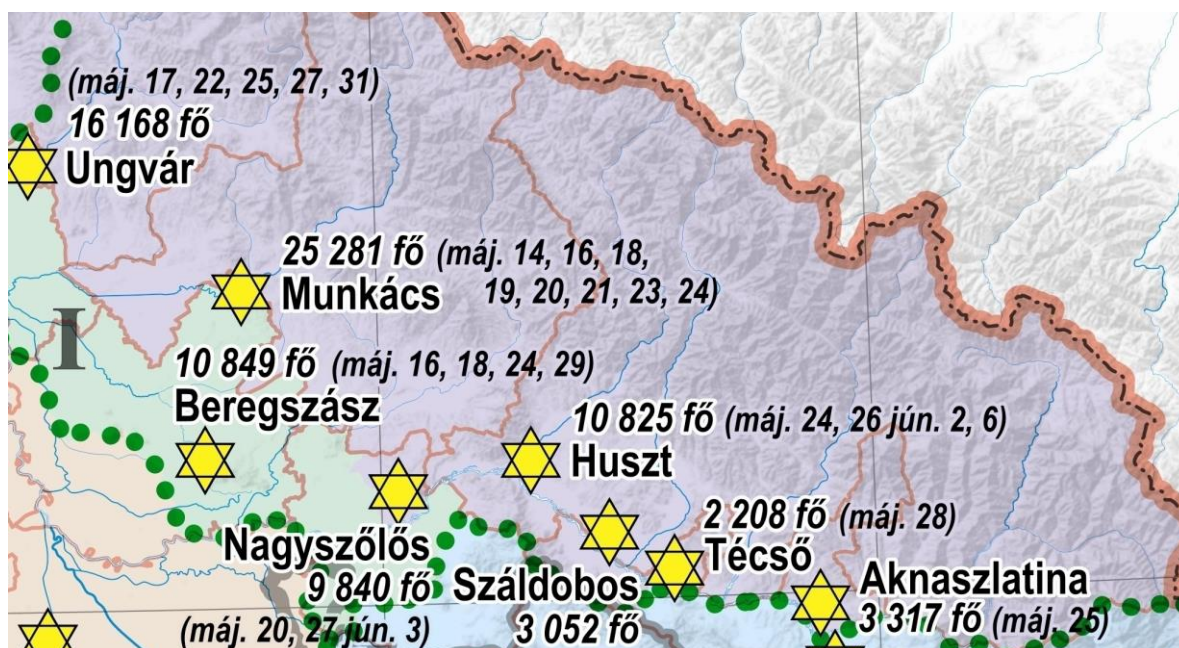
<sup>88</sup> USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod

<sup>89</sup> Molnár J. i.m. 1359.

<b>Bevagonírozási központ</b>	<b>Deportáltak/fő</b>	<b>Időpont</b>	<b>Deportáltak összesen</b>
Aknaszlatina	3317	1944. május 25.	3 317
Beregszász	3818 3569 2602 860	1944. május 16. 1944. május 18. 1944. május 24. 1944. május 29.	10 849
Huszt	3328 3249 2396 1852	1944. május 24. 1944. május 26. 1944. június 2. 1944. június 6.	10 825
Munkács	3169 3629 3025 3222 3026 2861 3269 3080	1944. május 14. 1944. május 16. 1944. május 18. 1944. május 19. 1944. május 20. 1944. május 21. 1944. május 23. 1944. május 24.	25 281
Nagyszőlős	3458 3415 2967	1944. május 20. 1944. május 27. 1944. június 3.	9 840
Técső	2208	1944. május 28.	2 208
Ungvár	3455 3355 3334 2988 3056	1944. május 17. 1944. május 22. 1944. május 25. 1944. május 27. 1944. május 31.	16 168
<b>Mindösszesen:</b>			<b>78 88</b>

**2 számú táblázat: Menetrend–1944. Deportáltak száma a gyűjtő- és bevagonírozási központokból a jelenlegi Kárpátaljára nézve<sup>90</sup>**

<sup>90</sup>[https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/T+%C3%ADbl+%C3%ADzat\\_Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-z+%C2%A6n+%C3%ADk-szerint.jpg](https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/T+%C3%ADbl+%C3%ADzat_Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-z+%C2%A6n+%C3%ADk-szerint.jpg) (2021.05.02.)



4. számú fénykép. Kárpátaljai zsidóság deportálása. Deportáltak száma a gyűjtő- bevonóirozási központokból.<sup>91</sup>

Kárpátalja zsidóktól való megtisztítása után elsőként talán két kérdés merülhet fel bennünk. Az egyik, hogy mi történt a deportálások után Kárpátalja lakosaival, az egykori zsidók szomszédjaival, barátaival, hogyan reagált az itt maradt nem zsidó közösség a száműzetésre. A másik kérdés, hogy mi történt a zsidókkal, hová vitték őket, hogyan éltek meg.

Tekintsük meg elsőként Kárpátalja lakosait. A zsidók összegyűjtését a keresztény lakosság különbözőképpen fogadta: sokak elégedettek voltak, azonban voltak olyanok is, akik együttérzésüket fejezték ki a zsidók felé, és kockázatot vállalva segíteni próbáltak.<sup>92</sup> Bár a zsidó lakásokat „lepecsételték” a fosztogatások mégis hamar megkezdődtek.<sup>93</sup> Minden olyan községben, ahol volt zsidóság, bizottságot kellett létrehozni akár tanárokból vagy más előljárókból, annak érdekében, hogy segítsék a csendőrség és rendőrség munkáját. A tanárok, ha felszólították őket, kötelesek voltak engedelmessé válni. A pénzt és egyéb értékeket a Nemzeti Bank munkácsi fiókjának kellett átadni. A zsidó tulajdonban lévő üzletek kulcsait az előjáró őrizte. A házakban maradt berendezést, bútorokat lehetőség szerint egy helyre kellett összegyűjteni, megjelölték rajta a tulajdonos nevét, úgy hogy az tartósan rajta maradjon. Ezeket az épületeket lezárták és éjjelre őrköt alkalmaztak. A háztájival való bánásmódot is meghatározták. Közellátás céljára hatósági áron eladni, a befolyt

<sup>91</sup><https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/Terkep.-Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-a-gy+%C2%A6jt+%C3%A6-+%C2%AEs-bevagon+%C2%A1roz+%C3%ADsi-k+%C3%82zpontokb+%C2%A6l.jpg> (2020.05.07.)

<sup>92</sup> Kosztyó Gy. i.m. 14.

<sup>93</sup> Braham R.L. i.m. 560. Ugyancsak itt sem világos

pénzösszeget szintén a munkácsi fióknak számára utalták el. Ha nem volt ilyen igény, akkor azokat részesítették előnyben a vásárlásnál, akik rászorulók voltak.<sup>94</sup>

A zsidó tulajdonban lévő fogyasztási cikkek is felhasználásra kerültek, a rádióbeszédésekkel kapcsolatosan rendelet jelent meg: ugyanis azokat igénybe vehették honvédelmi célokra. Az igénybevétel előtt azonban még begyűjtötték és leltározták, valamint, megfelelő helyeket jelöltek ki az átvételre, illetve a tárolásra is. Előnynek számított, ha a kettő egy helyen, vagy legalábbis egymáshoz közel volt. Ezeknek a helyiségeknek az őrzéséről is gondoskodni kellett.<sup>95</sup> Voltak olyan községek is, melyek még a rendelet megjelenése előtt beszédtek a rádiókat, így tehát szabálytalanul hajtották végre a folyamatot. Emiatt újra leltárt készítettek, hogy kinek adták ideiglenes használatba (általában csendőrségnek, rendőrségnek) és azonnal vissza kellett szerezni, hiszen ezek az eszközök már az állam tulajdonát képezték.<sup>96</sup>

A zsidók által hátrahagyott ruhaneműek (ruházati cikkek, ágy- és fehérneműek, lábbelik) összegyűjtését és értékesítését is elrendelték. Azokban a községekben, ahol nagyobb mennyiségű ruhanemű állt rendelkezésre, szükség volt gyűjtőállomásokat létrehozni és megállapítani, hogy melyik község tartozik hozzá. A pénzügyigazgatóság feladata volt gondoskodni a fizikai munkáról illetve a szállítóeszközről. Az összegyűjtés sorrendjét a gyűjtés vezetője határozhatta meg. A lakások felnyitásánál jelen volt a közigazgatási hatóság legalább egy képviselője. Azokat a ruhákat, amelyek összetartoztak (öltönyzakó és nadrág, egy pár cipő, stb.) egy csomagba rakták. Azokban a községekben volt szükséges végrehajtani az összegyűjtést, ahol több mint 50 zsidó élt. Azokban a községekben pedig, ahol a zsidók száma nem haladta az 50 főt, ott a főispán vagy a hadműveleti kormánybiztos rendelkezhetett a döntéssel.<sup>97</sup> (lásd 3. számú melléklet)

Voltak zsidó tulajdonban lévő gyógyszertárak is, melyekhez gyakran kezelőket rendeltek, vagy eladták. A pénzügyigazgatóság leltárt is készített a gyógyszertárakról, ha szükséges volt.<sup>98</sup> Elrendelték továbbá még a zsidók lezárt üzleteiben található áruk és anyagkészletek, illetve berendezési és felszerelési tárgyak értékesítését. A rendeletet azokban az üzletekben/üzemekben nem kellett végrehajtani, ahol legalább az egyik tulajdonos nem zsidó volt. Az értékesítés lebonyolítására az előírás szerint bizottságot hoztak létre. A tagok fogadalmat tettek, hogy kötelezettségeiket részrehajlás nélkül fogják majd elvégezni. A bizottság azért is felelős volt, hogy ne kallódjon el semmi az üzletekből/üzemekből, illetve, hogy ha több napig tartott az értékesítés, akkor az éjszakai őrzésről is az ő feladatuk volt gondoskodni. Ha az áruért szakmabeli kereskedők jelentkeztek, akkor el lehetett adni nekik. Ha az üzletekben/üzemekben volt olyan tárgy vagy

---

<sup>94</sup> KTÁL, Fond 53. opisz 3., nr. 7., folio 1.

<sup>95</sup> KTÁL, Fond 53. opisz 1., nr. 33., folio 34.

<sup>96</sup> Uo., folio 54–56.

<sup>97</sup> KTÁL, Fond 47. opisz 1., nr. 380., folio 23.

<sup>98</sup> KTÁL, Fond 47. opisz 1., nr. 426., folio 30.

eszköz, amely nem zsidó tulajdonban volt, meghatározott ideig jelentkezni lehetett érte, és igazolni tulajdonát. Az üzlet/üzem volt, nem zsidó dolgozói, ha felkérték őket, kötelesek voltak segíteni a leltár elkészítésében. Az üzlethelyiséget nem lehetett eladni. A berendezési tárgyakat is értékesíteni kellett, kivétel képeztek azok, melyeket nem lehetett volna épségük sérülése nélkül elszállítani (ezeket később egy külön helyiségbe gyűjtötték össze). Jegyzékbe foglalták, hogy az áru vagy a berendezés kinek lett eladva, illetve az árat is meghatározták. Az értékesítésről is jegyzéket készítettek, az értékesítést legkésőbb 1944. szeptember 30-ig kellett elkészíteni.<sup>99</sup>

Az üresen maradt zsidó házakról, ingatlanokról is „gondoskodtak”. Feljegyezték azokat az ingatlanokat, amelyek megfeleltek közérdekű céloknak, mint például: leventeotthon, rendőrségi/csendőrségi laktanya, iskola, stb. Abban az esetben, ha ilyenekre nem volt igény, vagy megfelelő ingatlan, akkor azokat kellett feljegyezni, amelyek dögtérre, takarmány termelésre, gyakorló térre lehettek alkalmasak. Jelentést adtak le azokról a volt zsidó tulajdonban lévő házakról, amelyek alkalmasak lehettek a háborúból hazatérteknek, hadirokkantaknak, esetleg hadiárvának vagy hadiözvegyeknek. Azt is feljegyezték, hogy ki jelentkezik ingatlanra, illetve, hogy a főszolgabíró kit javasol.<sup>100</sup> A magyar királyi honvédség közigazgatási és gazdasági parancsnoksága 1944 nyarán, a hadi helyzet alakulása miatt, a magyar és német csapatok beszállásolásánál szükség esetén az összes, még nem leltározott zsidó lakás igénybevételét rendelte el.<sup>101</sup>

S hogy mi történt a zsidósággal a deportálások után, miután elvitték őket szülőföldjükéről? Főként az eszenyi zsidóság helyzetéről szeretnék írni, a már korábban is használt visszaemlékezések alapján. Amint már említettem, az eszenyi zsidóságot az ungvári téglagyárba gyűjtötték össze, s innen deportálták őket Auschwitzba. Az Ungvártól Auschwitzig tartó út során Kassán álltak meg először. *„Kassáig még vizet sem kaptunk, Kassán kaptunk két vödör vizet, valaki érkezett inni, valakinek már nem jutott. Miután megérkeztünk, nem tudtuk hol vagyunk, csak láttam a kéményeket, amiből füst jött. Az állomást két oldalról szögesdrótok vették körül, az SS katonák körbe vettek minket. Volt egy ember, aki kiválogatott minket, akkor még nem tudtam, később mondták el, hogy az Mengele volt. Felsorakoztattak minket, próbáltunk a családdal együtt maradni, nem szétszakadni, de minket, gyerekeket azonnal elszakítottak onnan. Állt egy SS man és mutatta, hogy kinek jobbra, kinek balra. Akit balra irányítottak, azt mindenkit a krematóriumba vitték, aki kicsi volt, gyenge, idős, azt balra küldték. Akin azt látták, hogy tud dolgozni, vagy még kilehet belőle hajtani valamit, azt jobbra irányították. Azt mondták, hogy munkára visznek, de csak a megtévesztés miatt mondták.”*<sup>102</sup>

<sup>99</sup> KTÁL, Fond 47. opisz 1., nr. 399., folio 3–6.

<sup>100</sup> KTÁL, Fond 53. opisz 1., nr. 33., folio 1–2.

<sup>101</sup> KTÁL, Fond 47. opisz 1., nr. 26., folio 404.

<sup>102</sup> Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod

Klein, Friedman és Heimlich a következőképp emlékeztek vissza:” Május 25.-én, a harmadik transzporttal indultunk, 76 embert tereltek be egy vagonba, a zsidótanács adott be teát, csak Kassán kaptunk először vizet. Kassáig a tábori csendőrök kísérték, itt átvettek a németek. Útközben a mi vagonunkban senki sem halt meg, szökésről sem tudunk. Az úton, különösen már Kassát elhagyva, azt gondoltuk, hogy Lublinba megyünk. Május 27.-én délután érkeztünk meg Auschwitzba, lengyel háftlingek (foglyok) ránk szóltak a kocsikban, hogy a poggyászt hagyjuk ott, majd leszállítottak és ötös sorokba felsorakozva különválasztották a férfiakat és nőket. Ezek után a fertőtlenítőbe kerültünk, ahol megnyírtak, illetve levágták hajunkat, elvették ruháinkat, majd beosztottak a lagerekbe, mi a C lagerbe kerültünk, egy blokkba 1000-en, 12-en egy kojára. Ellátásunk az ismert silány és kevés lágerellátás volt. A krematóriumról csak hallomásból tudunk, tüzeiket azonban láttunk, de nem is hittük el, amit ezzel kapcsolatban meséltek. Itt nem is dolgoztunk, napi teendők az appelállás<sup>103</sup> volt, hajnalban ébresztő, utána órákig tartó appel, délután hasonlóképpen. Szeptember-októberben igen gyakran voltak szelekciók, ez elől, ha lehetett, megszöktünk egyik blokkból a másikba menekülve. A lágert kiürítették, ekkor már napirenden voltak a szelektálások és így kerültünk hamarosan transzportba. Bevagoníroztak, útravalóul kaptunk margarint, kenyeret és wurstot, utunk négy napig tartott. Mittelsteinebe , egy repülőgépgyári alkatrészgyárba kerültünk, ahol napi 12 órát dolgoztunk, felváltva nappal és éjjel. A bánásmód elég szigorú volt, az ellátás azonban nagyon kevés, répaleves, 18 dkg kenyér. Egy szobában 44-en laktunk, azonban mindenki külön ágyban. A gyár azután megszűnt, nem volt nyersanyag és így három heti munkanélküliség után elkerültünk Altomnitzba. Itt fedezékeket ástunk, míg egy napon parancs érkezett, hogy mindenki csomagoljon azonnal össze és elindultunk Altheidenbe.”<sup>104</sup>

Ugyancsak női áldozatokként emlékeztek vissza Fridman és Klein Ilona, akik az alábbiakat mondták a deportálásról és a táborról: „Auschwitzban az állomáson széjjelválasztottak a szüleinktől, testvéreinktől és elvittek a fürdőbe. Ott más ruhát kaptunk és a C. blokkba kerültünk. Gyakran voltak a blokkban választások és ilyenkor egyik helyről a másikba szaladgáltunk, hogy ne válasszanak el minket egymástól. 6 hónapig voltunk Auschwitzban, dolgozni nem kellett, csak órák hosszat Appellt álltunk, délelőtt és délután 3-4 órát, sokszor olyan meleg volt, hogy az ájulás környékezett minket. Appell közben Klein Ilona egyszer meglátta a kerítés mellett elhaladó munkaszolgálatos öccsét, odaszaladt és ezért az SS úgy megverte, hogy hetekig érezte. Az öcsém nem ismert meg, mert le volt nyírva a hajam, sírva fakadtunk az örömtől, azt mondta az öcsém, hogy majd bejön hozzám, de nem jött, mert Auschwitzból Mittelsteinba vittek. Ott egy repülőgépgyárban dolgoztunk. 12 órát dolgoztunk nagyon kevés élelem mellett. Kaptunk naponta

<sup>103</sup> Az „Appel állás” sorakozót jelentett, ami akár órákig tarthatott, időjárástól és napszaktól független, a létszámellenőrzés miatt végezték, a valós oka azonban az volt, hogy teljesen kifáraszták az embereket.

<sup>104</sup> Degob 1224. jegyzőkönyv

*18 dkg kenyeret és délben 1/2 liter levest. Ott dolgoztunk április 20.-ig. Mittelsteinból Altlomnicba mentünk, ott fedezéket ástunk. Nehéz munka volt, a föld meg volt fagyva, és ha megálltunk a munkába, az SS tisztek megverték. Az ennivaló itt is nagyon kevés volt. Mikor ott befejeztük a munkát, elvittek 8 km távolságban lévő Altheideba. Altheideban már nem dolgoztunk és márciusban jött egy parancs, hogy mivel a front közeledik, el kell vinni onnan minket.”<sup>105</sup>*

Klein Kálmán szintén eszenyi lakos a fenti személyektől eltérő utat élt meg. „Auschwitzba érkezve az állomásnál a munkaképesek közé soroltak, majd beosztottak az ottani traktorműhelybe, ahol 8 hónapon keresztül dolgoztam. 1945.jan.18.-án evakuált a Lager. Ekkor elvittek gyalog minket 60 km.-re, 1/2 méteres hóban meneteltünk éjjel–nappal, aztán vagonokba raktak, bedobtak egy vagonba 160–170 embert, még mozdulni sem tudtunk és elindultunk. Ez egy úgynevezett haláltranszport volt. Gleiwitzba értünk, ott betettek minket egy kű Lagerbe. Itt két szelekción estünk át, és 4000 emberből 1600 a Lager udvarán agyonverték, a birkenauai társaságnak az emberei, vastag dorongokkal agyonverték őket. A többieket átvitték egy másik Lagerbe, amely közel volt az állomáshoz. Reggel mire felébredtünk, megint nagyon sok halott volt. 10 óra felé SS tisztek érkeztek teherautóval, s még 500 embert lelőttek közülünk. Akik megmaradtunk vagonokba tettek, épp, hogy letudtunk ülni. Még Auschwitzban kaptunk az útra 1 kenyeret és 4 adag margarint, abból táplálkoztunk egy darabig, aztán már teljesen élelem nélkül maradtunk. Az emberek közül sokan éhen pusztultak, voltak akiket a többiek tapostak agyon. Többször volt olyan, hogy éjszakákon át csak álltunk, egy üres vágányon hagyva, hogy minél többen elpusztuljanak közülünk. Sorra dobtuk ki a halottakat, hogy több helyünk legyen. Pardubitznál az SS vezető átnézte a vagonokat és ahol beteg vagy fekvő embereket talált, azt kivitette a rakodóra és agyonlőtte. 5 napja már egyáltalán semmit nem ettünk és örültünk, ha valamelyik SS egy kis havat adott be, hogy legalább a szomjúságunkat csillapítsuk. Így érkeztünk meg Sachsenhausba. A vagonokban 40–50-en maradtunk meg. Bevittek minket egy épületbe, betonozott, hideg helyiség volt, ajtó és ablak nélkül, teljesen fűtetlen volt. Itt már jobban kaptunk enni, de a hideg miatt mégis nagyon sokat meghaltak. Két hét múlva munkára lettünk beosztva, áttettek egy másik Lagerbe és onnan 4 km-re fekvő Hänkel-féle repülőgépgyárba dolgoztunk. Ott voltunk egész evakuálásig. Az utolsó 3 héten nagyon éhezünk, 8-an kaptunk egy kenyeret és délben egy nagyon vizes levest. Ott voltunk március 20.-ig. Március 20.-a körül egyik nap kapott mindenki egy kenyeret és 1/2 margarint és gyalog elindítottak minket, mert közeledett a front. Az útravalóul adott élelem hamar elfogyott és az úton talált nyers krumpliból és egyéb zöldségléből táplálkoztunk.”<sup>106</sup>

A fenti visszaemlékezések alapján látható, hogy a többi holokauszt áldozathoz hasonló mostoha, embertelen körülmények között kellett túlélniük az interjúalanyoknak. Az eszenyi zsidó

---

<sup>105</sup> Degob 1776. jegyzőkönyv

<sup>106</sup> Degob 830. jegyzőkönyv



túlélők számáról nincs pontos adat, az azonban bizonyos, hogy az interjúalanyok megélték a felszabadulás pillanatait, melyre a következőként emlékeztek vissza: „*Altheideban márciusban jött a parancs, hogy mivel a front közeledik, el kell vinni onnan minket. Erre az SS tisztek elvittek minket egy nagy erdőbe és ott azt mondták, hogy menjünk, amerre akarunk, szabadok vagyunk. Mi elmentünk a legközelebbi állomásra ott vártunk és másnap jöttek az oroszok és ők felszabadítottak*”<sup>107</sup>

„*Mielőtt elvittek volna Altheidenbe, egy erdőbe behajtottak, a németek elmentek és szabadon engedtek bennünket. Bementünk a városba, másnap reggel már itt is voltak az oroszok, május 7.-én. Ott maradtunk azután még a városban két hétig, elhagyott német lakásokban laktunk, azután átjöttünk Csehországba Nachodba, itt vonatra ültünk és Krakkóig jöttünk, onnan pedig román transzporttal tovább haza.*”<sup>108</sup>

„*... az amerikaiak Schwerin alatt felszabadítottak. Az amerikaiak sok ennivalóval elláttak és ettől betegek lettünk mindnyájan, nagyon sokat ettünk és nehezen tudtunk jóllakni, nem bírtunk mértéket tartani az evésben, annyira ki voltunk éhezve. Schwerinben voltunk még 3 hétig, aztán autókön elvittek minket Lübeckbe. Mindenütt nagyon jó ellátásban részesültünk. Június elején a cseh-szlovák transzporttal Prágába mentünk, ott is egy pár hetet eltöltöttünk.*”<sup>109</sup>

Sok eszenyi áldozat, akinek sikerült túlélni a holokauszt szörnyűségeit, ugyan azt gondolta, mint ez a túlélő: „*Most hazamegyünk, megvárjuk esetleg hazatérő családtagjainkat és azután velük együtt Palestinába vándorolunk.*”<sup>110</sup> Napjainkban egyetlen zsidó névvel rendelkező lakos sincs a községben, illetve a községi temető sírjai között sem találni zsidó névvel rendelkező halott, sem olyat, akinek lánykori neve az lett volna. Eltűntek a településről.

---

<sup>107</sup>Degob 1776. jegyzőkönyv

<sup>108</sup> Degob 1224. jegyzőkönyv

<sup>109</sup> Degob 830. jegyzőkönyv

<sup>110</sup> Degob 1224. jegyzőkönyv

## ÖSSZEFOGLALÓ

Szakkolgozatom témája Eszeny község története volt a 1938–44 közötti időszakban, különös tekintettel a helyi zsidóságra. A munka során a tisztánlátás és jobb megértés érdekében vázoltam a zsidóság helyzetét a korabeli Magyarországon. Ahhoz, hogy egységes tiszta képet kapjunk, egészében kellett látnunk a folyamatokat.

A kutatások alapján láthatóvá vált, hogy már az 1881-es népszámlálás adataiban megjelentek az izraelita lakosok Eszeny községben. Ugyancsak ezen adatok alapján az is látható, hogy milyen arányban voltak jelen a településen. Az első fejezetben felmerült az első bécsi döntés kérdése is, melynek értelmében a jelenlegi Kárpátalja területét visszacsatolták Magyarországhoz. Ennek következtében az egykori helyi zsidóságra is kiterjedtek a diszkriminatív törvények és rendeletek.

A második fejezetben az első bécsi döntést követő időszakot tártuk fel: a zsidó ellenes törvényekre és rendeletekre koncentráltunk, valamint azok következményeire. A jelenlegi Kárpátalja egykori zsidó lakosainak körülményeit tártuk fel, az ellenük megjelent intézkedéseket, kiemelve azt, hogy mindezek hogyan érintették az egykori eszenyi zsidóságot.

A deportálás folyamatának bemutatását tartalmazza a harmadik fejezet, ahol a koncentrációs- és munkatáborról, az esetleges visszatérésről szóló adatokat tártam fel. Bemutatásra került még az eszenyi izraelita temető jelenlegi állapota is. A fejezetben a begyűjtés kezdetétől mutattam be az eszenyi zsidóság körülményeit, s a visszaemlékezéseknek köszönhetően – bár szubjektív formában –, de képet kapunk az elhurcolás és a tábori lét szörnyűségeiről is. A fejezet konklúziójaként kiemelném, hogy a holokausztot követően Eszeny község népessége *egy árnyalattal szürkébb lett*, ugyanis a zsidóság teljesen eltűnt a településről.

## РЕЗЮМЕ

Тема моєї кваліфікаційної роботи була історія села Есень між 1938-1944 рр., з особливою увагою до місцевих євреїв. У першому розділі відкрита коротка історія села Есень до 1941-го року, в розділі також розглядається наслідки першого віденського арбітражу.

У другому розділі досліджувалися наслідки першого віденського арбітражу. Увага була сконцентрована на антиєврейських законах та розпорядженнях, а також на їх наслідках. Ми розкрили обставини колишніх євреїв теперішнього Закарпаття, а також дії, спрямовані проти них.

Ознайомлення з процесом депортації міститься у третьому розділі. Ми розкрили дані про робочі та концтаборів, а також про тих, котрі могли повертатися з них. Висновком розділу хочемо виділити те, що після голокосту єврейське населення нашого села повністю зникло.

## FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

### I. Elsődleges, publikálatlan források

1. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Részlege
  - 42 Fond, *Az ungvári közigazgatási egység iratai*
  - 45 Fond, *Ung vármegye alispánjának iratai*
  - 47 Fond, *Ung vármegye főispánjának iratai*
  - 53 Fond, *A kárpátaljai területi kormányzói biztosának iratai*
  - 1301 Fond, *Eszeny község iratai*
  - 1448 Fond *Eszeny község iratai*

### II. Publikált források

2. A magyar királyi központi statisztikai hivatal: A magyar szent korona országainak 1910.évi népszámlálása. Budapest, 1912.
3. A magyar királyi statisztikai hivatal: A magyar koronai országainak 1900.évi népszámlálása, Első rész. Budapest, 1902.
4. Az országos magyar királyi statisztikai hivatal: A magyar korona országáiban az 1881.év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. Budapest, 1882.
5. Az országos magyar királyi statisztikai hivatal: A magyar korona országainak helységnévtára. Budapest, 1882.
6. Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság jegyzőkönyvei: 830, 1224, 1776.
7. Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Budapest, 2000.
8. Központi Statisztikai Hivatal: Első magyarországi népszámlálás (1784-1787). Budapest, 1960.
9. USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívum - 45457-55. 1998. Uzhgorod
10. Книга скорботи України. Закарпатська область. 6 том. Ужгород: Карпати, 2008.

### III. Kordokumentumok

11. Kárpáti Hiradó, 1941, XVIII. évf. 217.sz.
12. Kárpáti Magyar Hírlap, 1943, XXIV. évf. 28. sz.
13. Magyar Méh, 1941, 62.évf. 6. sz.
14. Országos Mezőgazdasági Címtár,1940-1941. évre. Budapest, 1940.

### III. Másodlagos források

15. BIBÓ István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*. Múlt és jövő kiadó, Budapest, 2001
16. BOTLIK József–DUPKA György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.
17. BRAHAM Randolph L.: *A népiirtás politikája. A Holokauszt Magyarországon*. Első kötet. Belvárosi könyvkiadó, Budapest, 1997.
18. KARSAI László: A holokausztról szóló információk a magyar sajtóban, 1941–1944. *Századok*, 148. évf., 6. szám, 2014.
19. KARSAI László: A végső döntésképtelenség. *Századok*, 148. évf., 1. szám, 2014.
20. KOVÁCS Sándor: *Eszeny–egy falu a kanyargó Tisza mentén*. Romanika kiadó, Budapest, 2018.
21. KOVÁCS Sándor: *Kárpátaljai útravaló*. Püski kiadó, Budapest, 1999.
22. KOSZTYÓ Gyula: Az ungvári zsidóság a vészkorszakban. *Betekintő* 2016/4.
23. MOLNÁR Judit: A zsidók utazásától korlátlan deportálásukig. *Századok*, 148. évf., 6. szám, 2014.
24. PREPUK Anikó: *A zsidóság Közép- és Kelet-Európában a 19-20. században*. Csokonai kiadó, Debrecen, 1997.
25. SÁGVÁRI Ágnes: *Holokauszt Kárpátalján 1941*. *Múltunk* 1999/2.
26. SZAKÁL Imre: *Földkérdés és telepítéspolitika Kárpátalján az első csehszlovák köztársaság időszakában (1919-1938)*. Debreceni Egyetem, 2015.
27. TARJÁN M. Tamás: *Sztójai Döme kivégzése*. Elérhető: [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1946\\_augusztus\\_22\\_sztojaj\\_dome\\_kivegzese/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1946_augusztus_22_sztojaj_dome_kivegzese/) (2020.05.01.)
28. TÓTH Gábor: *„Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” deportálások Kárpátalján a második világháború idején*. Ungvár, 2009.

### V. Digitális adatbázisból és a világhálóról felhasznált adatok

29. [http://www.rubicon.hu/ma\\_files/a\\_magyarorszagi\\_zsidok\\_a\\_szamok\\_tukreben\\_1.jpg](http://www.rubicon.hu/ma_files/a_magyarorszagi_zsidok_a_szamok_tukreben_1.jpg) (2020.05.06.)
30. [https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/T+%C3%ADbl+%C3%ADzat\\_Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-z+%C2%A6n+%C3%ADk-szerint.jpg](https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/T+%C3%ADbl+%C3%ADzat_Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-z+%C2%A6n+%C3%ADk-szerint.jpg) (2021.05.02.)
31. <https://kanadaihirlap.com/wp-content/uploads/2016/04/Terkep.-Deport+%C3%ADltak-sz+%C3%ADma-a-gy+%C2%A6jt+%C3%A6-+%C2%AEs-bevagon+%C2%A1roz+%C3%ADsi-k+%C3%82zpontokb+%C2%A6l.jpg> (2020.05.07.)

32. <https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-thirdsurvey/?layers=160%2C166&bbox=2470811.2267254386%2C6168291.049519231%2C2496589.6145146145%2C6175934.752347748> 2021.02.03.
33. <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hungary/?bbox=2465046.389054256%2C6166270.618050522%2C2501411.305260929%2C6177736.172293299&layers=147> 2021. 01.19.
34. <https://mapire.eu/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2471589.6001759637%2C6169954.061932835%2C2488302.826911402%2C6174909.800030815> 2021. 01.19.
35. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyeseorszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-oroszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/e-8267F/eszeny-82737/> 2021. 01. 19.
36. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyeseorszagleirasok-81A15/fenyeselek-magyarorszag-geographiai-szotara-84F88/e-859AE/eszeny-85A46/> 2021. 01. 19.
37. Jad Vashem adatbázisa. Elérhető link: <https://yvng.yadvashem.org/>

## MELLÉKLETEK

### 1. számú melléklet: Eszeny község elhurcolt zsidóságának névsora a Jad Vashem adatai alapján<sup>111</sup>

	Személy neve	Születési dátum	Születési hely	Háború kitörésekor tartózkodási helye	Tartózkodási helye a háború alatt	Az áldozat édesapja és édesanyja
1.	Berger Bluma	?	—	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Ignác és Ráhel (Szn.:Neiman)
2.	Berger Chezkel Ignatz <sup>112</sup>	1897	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Moshe és Rivka
3.	Berger Edna	? 1906?	—	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Ignác és Ráhel (Szn.:Neiman)
4.	Berger Meir (Ignác)	—	—	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Chezel és Rakhel nee Neiman.
5.	Berger Mirl	1938	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Tzvi és Dvora
6.	Berger Sara	—	Ivánháza (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Eszeny	Chezel és Rakhel nee Neiman.
7.	Fiksler Moshe Moritz <sup>113</sup>	1904	Eszeny	Pozsony	Gajar (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Faivel és Bluma
8.	Freid Lenke <sup>114</sup>	1895	Eszeny	Jánosi	Jánosi	Salamon és Zali
9.	Fridman Marton <sup>115</sup>	—	Bécs	Eszeny	Eszeny	Yaakov és Roza
10.	Fridman	1879	Csap	Eszeny	Eszeny	— —

<sup>111</sup> : <https://yvng.yadvashem.org/>

<sup>112</sup> Kereskedő volt, felesége: Neiman Ráhel.

<sup>113</sup>Orvos volt, házastársa: Khana nee Shvartz.

<sup>114</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944 június. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat fia, Fried Zoltán (Jeruzsálem – 1981.6.24.)

<sup>115</sup> Mezőgazdasági termelő volt, házastársa: Seren (Szn.Klein)

	Mordechay <sup>116</sup>					
11.	Fridman Shamu	1931	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Marton és Seren
12.	Friedman Mordcha <sup>117</sup>	—	Vaján (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Eszeny	Eszeny	Yaakov—
13.	Friedman Seren		Eszeny	Eszeny	Eszeny	— —
14.	Heimlich Alfred <sup>118</sup>	1931	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Béla és Juliska (szn. Moskovitz)
15.	Heimlich Béla <sup>119</sup>	1904	Eszeny	Eszeny	Kényszermunka tábor, Magyarország	Salamon és Zali
16.	Heimlich Béla <sup>120</sup>	1900	Eszeny	Eszeny	Munkatábor	— —
17.	Heimlich Fredi <sup>121</sup>	1931	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Bela és Yulia
18.	Heimlich Juliska <sup>122</sup>	1903	USA	Eszeny	Eszeny	— —
19.	Heimlich Juliska (Szn.: Moskovitc) <sup>123</sup>	1905	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Herman és Irma
20.	Heimlich Laszlo Laczi <sup>124</sup>	1931	Eszeny	Alsómislye (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Kassa	Bela és Margit
21.	Heimlich Markusz <sup>125</sup>	1883.10.15.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Lőrinc és Mancsi
22.	Heimlich Markusz <sup>126</sup>	1883	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Michal és Mária (Rosenbaum)

<sup>116</sup> Házastársa: Sarah, három gyermekük volt. Halál helye és ideje: Auswitz- 1944

<sup>117</sup> Bolttulajdonos volt, felesége: Seren.

<sup>118</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat (másod) unokatestvére, Lawrence Heimlich (Palos Park USA- 1981)

<sup>119</sup> Halál helye és ideje: Munkatábor— 1945. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat unokatestvére, Lawrence Heimlich (Palos Park USA- 1981)

<sup>120</sup> Halál helye és ideje: Munkatábor— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat unokája, Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.) Volt egy felesége Juliska, az áldozat foglalkozása: mezőgazdasági termelő, gazda. *Nem tudom, hogy ez két személy vajon ugyanaz-e, hisz a név és a feleség megegyezik, illetve, mindkettő munkatáborban volt Magyarországon, így lehetséges.* Van róla kép is.

<sup>121</sup> Van róla kép.

<sup>122</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat unokája, Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.) A férje: Heimlich Béla. Van róla kép is.

<sup>123</sup> Halál helye és ideje: Munkatábor— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat (másod) unokatestvére, Lawrence Heimlich (Palos Park USA- 1981) Férje: Heimlich Béla

<sup>124</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat testvére Heimlich Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.) Tanuló volt, van róla kép is.

<sup>125</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat fia, Lawrence Heimlich (Palos Park USA- 1981). Felesége Zali (Szn.:Kohn)

<sup>126</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat ?Heimlich Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.)



23.	Heimlich Mor Moritz <sup>127</sup>	1871	Eszeny	Ungvár	Ungvár	Michal és Mari
24.	Heimlikh Erno <sup>128</sup>	1902	Eszeny	Ungvár	Munkatábor, Magyarország	Mor és Gizela (Szn.: Shternlikht)
25.	Herman Zobel Sobel	1869	Eszeny	Homonna (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	—	— —
26.	Jakobovits David <sup>129</sup>	1888	Salánk	Eszeny	Eszeny	— —
27.	Jakubovits Erno <sup>130</sup>	1914.11.29.	Magyarország, ?	Eszeny	Tábor Ukrajnában	David és Roza (Szn.: Neuman)
28.	Klein David <sup>131</sup>	1883.12.10.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Sámuel és Róza
29.	Klein László <sup>132</sup>	1918.07.08.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	
30.	Klein László <sup>133</sup>	1918.9.15.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	David és Seren (Szn.:Moshkovitz)
31.	Klein Miklós <sup>134</sup>	1916.06.20.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	Dávid és Moskovics Szerém
32.	Klein Szeren (Szn.:) Moskovits <sup>135</sup>	1892	Gyulaháza	Eszeny	Eszeny	Ignatz és Hani.
33.	Kruger Hencse (Szn.:Kofman) <sup>136</sup>	1898	Lengyelország	Eszeny	Eszeny	— —
34.	Neuman Gimpl Mordekhai Geza <sup>137</sup>	1885	Eszeny	Ungvár	Ungvár	Meir és Lea

<sup>127</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat unokája Heimlich Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.) Mezőgazdasági termelő volt, házastársa: Gizella nee Shternlikht. Van rla kép is.

<sup>128</sup> Halál helye és ideje: Munkatábor— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat unokája, Hod Uzi (Haifa – 1999.4.12.) Házastársa: Spira Sári

<sup>129</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944.Felesége Jakubovics (Nauman) Róza. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat lánya, Volovics Olga (Netivot, Izrael- 1976.02.17.)

<sup>130</sup> Halál helye és ideje: „Murderest by Nazi/Nori? Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat testvére, Volovics Olga (Jerusulajin?, Izrael- 1985.02.27.) Van róla kép.

<sup>131</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat lánya, Klein Helena (Metanja, Izrael- 1987.05.16.) Házastársa Moskovits Szerém.

<sup>132</sup> Kartotéka, „Szama”- 123979, Mathausen.

<sup>133</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat húga, Klein Helena (Metanja, Izrael- 1987.05.16.)

<sup>134</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat húga, Klein Helena (Metanja, Izrael- 1987.05.16.)

<sup>135</sup> Házastársa DÁvid

<sup>136</sup> Házastársa: Yaakov

<sup>137</sup> Házastársa: Henja

35.	Noiman Mordekhai Gimpel <sup>138</sup>	1890	Eszeny	Ungvár	Ungvár	Meir és Lea nee Kestenbaum
36.	Omlie Slomo Ladislav	1926	Eszeny	—	—	Bela és Miriam
37.	Roth Akiba Rut	1884	Eszeny	Céke (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Kisszeben (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	— —
38.	Schwarcz Emil	—	—	—	—	— —
39.	Schwartz Samuel	1924.4.09.	Eszeny			— —
40.	Siebzehner Albin	1942	Eszeny	Eszeny	Dolyna (Lengyelország, mai Ukrajnában)	Yosef és Sara (Szn.:Shpigel)
41.	Siebzehner Josef <sup>139</sup>	1095	Rzeszów (Lengyelország)	Eszeny	Dolyna (Lengyelország, mai Ukrajnában)	— —
42.	Vais Adolf Avraham	1897	Eszeny	Eszeny	Ungvár	Faivel és Bluma
43.	Vais Shmil Hersh <sup>140</sup>	1894	Eszeny	Palágy	Palágy	Faivel és Blima
44.	Veizer Sara (Szn.:)Vais <sup>141</sup>	1902	Eszeny	Gajar (Csehszlovákia mai Szlovákiában)	Ungvár	Faivel és Bluma
45.	Vidor Ferencz Shraga <sup>142</sup>	1878.09.22.	Eszeny	Kaposvár	Kaposvár	Shmuel és Sharlota
46.	Weis Ester (Szn.:Holéser) <sup>143</sup>	1890	Kolomija, Lengyelország (mai Ukrajnában)	Eszeny	Eszeny	Melekh és Yehudit
47.	Weisz Israel <sup>144</sup>	1892	Eszeny	Ungvár	Ungvár	— és Blima
48.	Winkler Malka Molvinka	—	Eszeny	Nagylucska	Nagylucska	— —

<sup>138</sup> Étteremtulajdonos volt, házastársa: Henya

<sup>139</sup> Mezőgazdasági termelő volt, házastársa: Sara (Szn. Shpingel.)

<sup>140</sup> Rituális mészáros, házastársa Khana

<sup>141</sup> Házastársa: Hershel

<sup>142</sup> Halál helye és ideje: Auswitz— 1944. Házastársa: Zelma (Szn.:Gros), foglalkozása: bíró, van róla kép.

<sup>143</sup> Kereskedő volt. Házastársa: Ábrahám.

<sup>144</sup> Házastársa: Sara

	(Szn.:Jakobovich) 145					
49.	Zelikovits Rezel	1896.	Eszeny	Eszeny	Eszeny	— —
50.	Zelikovits Shmuel Tzvi <sup>146</sup>	1894	Feketeardó	Eszeny	Eszeny	Zeev és Mindl
51.	Kestenbaum Jozsef	1918	Eszeny		Magyar MUSZ	- Regina (Szn.Markovics)
52.	Kestenbaum Markus	1907	Eszeny		Olim?	Malvin (Szn.Simonovics)
53.	Klein Markus	1916	Eszeny	?	Isztobnoje, Oroszország (USSR)	Berta (Szn.Weisz)

<sup>145</sup> Halál helye és ideje: Auswicz—Emléklap alján az alulírott személy, az áldozat lánya Eva Widanski? Winkler (Los Angeles) ( Budapest)

<sup>146</sup> Kereskedő volt

2. számú melléklet:

Eszeny község elhurcolt zsidóságának névsora a nyilvántartás szerint <sup>147</sup>

	Név	Születési év	Foglalkozása
1.	Auspitz Gizella	1884	háziasszony
2.	Auspitz Ignác	1876	-
3.	Auspitz József	1917.01.06	
4.	Auspitz Róza	1918.09.18.	háziasszony
5.	Berko Vilma	1885	h.a.
6.	Berko József	1880	
7.	Berkovics Adolf	1911.01.03.	
8.	Berkovics Bella	1914.12.23.	h.a.
9.	Berkovics Betti-Berta	1890	h.a.
10.	Berkovics Emánuel-Menyhért	1886/1887	
11.	Berkovics Ilona	1912.10.25.	h.a.
12.	Weltman József	1889	
13.	Weltman Karolina	1896	
14.	Heimlich Béla	1900	
15.	Heimlich Zali	1893	h.a.
16.	Heimlich Zali	1888	h.a.
17.	Heimlich Lenke	1919.09.27.	h.a.
18.	Heimlich Márton	1887	földműves
19.	Heimlich Mór	1871.09.03.	földműves
20.	Heimlich Sarolta	1874	h.a.
21.	Hirs Bella	1905.02.11.	h.a.
22.	Hirs József	1882	
23.	Hirs Regina	1882	h.a.
24.	Groner Rebeka	1881	h.a.
25.	Zauerbrunn Tova	1896	h.a.

<sup>147</sup> Книга скорботи України. Закарпатська область. 6 том. Ужгород: Карпати, 2008.

26.	Kapner Ida	1870	h.a.
27.	Kaufman Etel	1878	h.a.
28.	Kaufman Sándor	1907.11.27.	
29.	Kesztenbaum Blanka	1913.09.13.	h.a.
30.	Kesztenbaum Gizella	1910.01.07.	h.a.
31.	Kesztenbaum Dávid	1884	
32.	Kesztenbaum Dezső	1909.01.14.	
33.	Kesztenbaum Eszter	1883	h.a.
34.	Kesztenbaum József	1918.04.03.	
35.	Kesztenbaum Lajos	1911.02.24.	
36.	Kesztenbaum Lizett	1886	h.a.
37.	Kesztenbaum Malvina	1883/84	h.a.
38.	Kesztenbaum Márkus	1895.11.29.	kereskedő
39.	Kesztenbaum Márkus	1907.03.14.	
40.	Kesztenbaum Regina	1877	h.a.
41.	Kesztenbaum Sámuel	1876	cipész (suszter)
42.	Kesztenbaum Sámuel	1882	kereskedő
43.	Klein Adolf	1881	
44.	Klein Berta	1886	h.a.
45.	Klein Gizella	1908.03.10.	h.a.
46.	Klein Dávid	1908.04.18.	
47.	Klein Dávid-Adolf	1883.12.10.	kereskedő
48.	Klein Dezső	1912.12.15.	
49.	Klein Erzsébet	1913.06.01.	h.a.
50.	Klein Irén	1920.10.13.	
51.	Klein József	1882	
52.	Klein Kálmán	1922.04.15.	
53.	Klein László	1918.07.15.	
54.	Klein Márton	1910.11.14.	

55.	Klein Miklós	1916.06.20.	
56.	Klein Piroska	1982	h.a.
57.	Klein Regina	1884	h.a.
58.	Klein Rozália	1916.07.16.	h.a.
59.	Klein Sámuel	1885	cipész (suszter)
60.	Klein Sarolta	1893/94	h.a.
61.	Lichtmann Zoltán	1917.07.02.	
62.	Lichtmann Jakab	1881	
63.	Mann Hermina	1880	h.a.
64.	Mann Jenő	1917	
65.	Mond Naftali	1915	
66.	Mond Hanna	1900	h.a.
67.	Moskovics Henrik	1907	
68.	Moskovics Léni	1878	h.a.
69.	Moskovics Pepi	1890	h.a.
70.	Moskovics Regina	1910.08.31.	h.a.
71.	Moskovics Sámuel	1886	napszámos
72.	Moskovics Sára	1908.11.09.	h.a.
73.	Rozenbaum Bella	1913.02.08.	h.a.
74.	Rozenbaum Berta	1888/89	
75.	Rozenbaum Bertalan	1876	
76.	Rozenbaum Zseni	1880	h.a.
77.	Rozenbaum Katalin	1921.01.03.	h.a.
78.	Rozenbaum Margit	1918.11.26.	h.a.
79.	Rozenbaum Márton	1981	fölműves
80.	Rozenbaum Róza	1914.08.15.	h.a.
81.	Rozenbaum Sára	1908.02.23.	h.a.
82.	Sajovits Helén	1904	h.a.
83.	Teiblum Izabella	1918	

84.	Fejer Menyhért	1880	földműves
85.	Fejer Aladár	1911.06.07.	
86.	Fejer Franciska	1881	h.a.
87.	Fried Lenke	1930	iskolás
88.	Fried Mordechaj		
89.	Fridman Ilona	1923.02.16.	
90.	Fridman Márton	1895	
91.	Fridman Szerén	1894	h.a.
92.	Fridman Samu	1931	iskolás
93.	Svarc Irén	1917.08.24.	h.a.
94.	Svarc Malvina	1894	h.a.
95.	Svarc Tibor	1919.01.07.	
96.	Svarc Jakab	1885	
97.	Stoltcz Róza	1913	h.a.
98.	Jakubovics Ábrahám	1888	kereskedő
99.	Jakubovics Bella	1890	h.a.
100.	Jakubovics József	1930.01.09.	iskolás
101.	Jakubovics Ernő	1914.11.29.	

Á g a z a t	Férfi szövetruha	Férfi vászonruha	Női szövetruha	Női egyéb ruha	Gyermek szövetruha	Gyermek egyéb ruha	Kabát	Bunda	Kötött kabát	Férfi kalap	Készítű	Nyakkendő	Prémek	Sál és melegítő stb.	Paplan	Dunna	Párna	Párna huzat	Paplan huzat	Dunna huzat	Lepedő	Ágytakaró	Abrosz	Asztalkendő	Férfi ing	Női ing	Alsónadrág	Pizsama	Női harisnya	Zsebkendő	Csecsemő kelengye	Törülköző	Törőruha	Férfi szövet	Női szövet	Vászon	Selyem, műselyem	Egyéb méretáru bélés	Pokróc	Férfi cipő	Csizma	Bakancs	Gumi cipő	Gumi csizma	Férfi harisnya	Női cipő	Textil hulladék	Gyermek cipő	Női és gyermek kalap	
	s z á z a l é k b a n																																																	
Belügy	14	14	18	18	30	30	14	.	12	15	18	20	.	.	34	28	28	28	33	19	28	33	33	34	13	18	13	46	28	19	93	25	25	9	9	24	.	9	33	14	.	.	19	.	19	18	.	18	18	
Iparügy	24	24	25	25	20	20	24	.	22	20	23	30	.	.	14	9	9	4	14	4	14	14	14	14	22	25	23	.	19	19	.	14	14	14	18	14	9	14	4	28	.	28	9	9	19	33	100	28	28	
Földművelés- és Közügyellátás	23	24	30	30	30	30	23	.	25	33	.	.	.	.	.	.	.	18	.	28	13	28	.	.	23	30	23	.	19	18	.	13	13	32	46	23	37	32	.	28	93	26	.	28	18	42	.	43	.	
Pénzügy (Tisztviselők)	6	6	15	15	8	8	6	.	5	.	18	43	.	.	8	18	18	14	9	14	9	14	28	27	9	15	6	47	24	14	.	8	8	19	20	8	47	20	.	.	.	9	55	48	14	.	.	.	38	
Honvédelem	24	23	.	.	.	.	24	100	30	20	34	.	100	100	37	38	38	24	37	24	29	.	18	18	24	.	23	.	.	19	.	29	29	19	.	24	.	18	56	19	.	30	.	.	19	.	.	.	.	
Szegények	2	2	5	5	5	5	2	.	.	5	.	.	.	.	.	.	.	5	.	4	.	4	.	.	2	5	5	.	3	4	.	4	4	.	.	.	.	.	.	4	.	.	10	8	4	.	.	4	9	
Hadi- gondozottak	7	7	7	7	7	7	7	.	6	7	7	7	.	.	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	.	7	7	
Átlag ár:	P e n g ő																																																	
	200	80	130	50	60	25	130	200	25	10	10	2	.	5	80	80	30	10	20	20	20	30	30	5	20	15	8	25	5	2	10	5	2	40	20	10	30	8	10	80	20	50	20	10	25	2	15	.	15	5

**Kimutatás**  
**a zsidók háztartásában volt ruhaneműinek az egyes tárcák közötti %-os felosztásáról**

Forrás: KTÁL, Fond 47. , op. 1., nr. 380., folio 26.